

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM

Tudományos Diákköri Dolgozat

Horváth Csaba

Szombathely

2014

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
FÖLDRAJZ ÉS KÖRNYEZETTUDOMÁNYI INTÉZET
TÁRSADALOMFÖLDRAJZ TANSZÉK

Növekvő népességű majorsági területek Veszprém megyében

TDK dolgozat

Készítette:
Horváth Csaba
Földrajz BSc-szakos hallgató

Témavezető:
Dr. Balogh András
Egyetemi docens

Szombathely
2014

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	3
2. Kutatási előzmények, a major fogalma	5
2. 1. Ismeretterjesztő jellegű megközelítések	5
2. 2. Rokontudományi és tudományterületi megközelítések	6
2. 3. A major fogalma	7
3. A majorok fejlődéstörténete	8
4. A majorok épületállománya, társadalmi-gazdasági élete	11
5. Veszprém megye majorjainak népességszám-változásai	18
6. Alkalmazott módszerek, elemzési szempontok	20
7. A Veszprém megyei majorok társadalmi-gazdasági elemzése	25
7. 1. Csökkenő és növekvő népességszámú majorok összehasonlító elemzése	25
7.1.1. Földrajzi fekvés	25
7.1.2. Gazdasági funkciók	32
7.1.3. Eredeti majorsági épületek jelenléte	37
7.1.4. Cigány etnikum jelenléte	38
7. 2. Növekvő népességű majorok tipizálása	40
7.2.1. Kedvező fekvésű, nagy népességszámú majorok	48
7.2.2. Kedvező fekvésű majorok turizmus funkcióval	50
7.2.3. Nagy népességszámú, lakónépességében cigány többségű majorok	53
8. Összegzés	55
9. Irodalom	57

1. Bevezetés

A hazai településföldrajzi kutatásokban hosszú évtizedeken keresztül háttérbe szorultak a majorokkal, majorsági területekkel kapcsolatos elemzések, annak ellenére, hogy fejlődéstörténetük, a hazai társadalmi-gazdasági életben betöltött szerepük, morfológiai jegyeik meglehetősen egyedivé teszik őket. A majorok – ha nem is kizárólagosan, de – alapvetően külterületi települési formák, hasonlóan a tanyákhoz. Közös vonásuk az is, hogy napjainkra formáikban és funkcióikban egyaránt sokszínűvé váltak, amellet, hogy népességfogyásuk – elsősorban a második világháború utáni időszakban – egyre inkább felgyorsult. Az 1945-ös földosztást követően megszűnt a nagybirtokrendszer és így a majorsági gazdálkodás is. A major üzemviteli, igazgatási központként, valamint földterületként elvesztette létjogosultságát, településformaként azonban ma is létező, ezáltal tanulmányozható, kutatható településföldrajzi kategória. Ha jelenlegi hasznosításukat, fizikai állapotukat, népesedési viszonyaikat, esetlegesen fennmaradt épületállományukat próbáljuk feltárni, alapvetően majorsági területeket vizsgálunk. Olyan területeket, amelyek egykor, a szó eredeti értelmezésében majorként funkcionáltak, s amelyek közül a legtöbb már nyomaiban sem hasonlít az adott területen egykor működő majorhoz. Sokszor csak nevük utal egykori szebb napjaikra. Ráadásul számuk országosan és különböző területi szintenként is meglehetősen alacsony és lesz évről évre még kevesebb, hiszen a majorok többsége nem csak elnéptelenedett, hanem fizikailag is megsemmisült az elmúlt évtizedek során. Amelyek megmaradtak, sok esetben teljesen átalakultak, eredeti épületeiket, feladataikat elveszítették, s számos, egymástól is jelentősen különböző fejlődési utat jártak és járnak be. Jelenkori társadalmi-gazdasági funkcióik azonban kiváló kutatási területet biztosítanak a geográfusok számára.

Vizsgálatunk célterülete Veszprém megye, az ország egyik legtöbb majorral rendelkező mezei régiója. Dolgozatunkban az országos trendekhez nem illeszkedő, az elmúlt két népszámlálási ciklus közötti időszakban növekvő népességszámú majorok elemzését kívánjuk elvégezni, azok társadalmi-gazdasági okait feltárni, s összehasonlítani a szintén megyén belüli, de népességvesztő majorokkal.

Hipotézisünk szerint a majorok közül elsősorban azoknak van esélyük megtartani vagy növelni népességüket, amelyeknek földrajzi fekvése társaikéhoz képest kedvezőbb (központi belterülethez viszonyított közelség, város közeli fekvés, főútvonal közelsége), közvetlenül vagy rövid időtávolságon belül tudnak kapcsolódni a tömegközlekedési hálózatokhoz

(buszmegálló, vasútállomás megléte), illetve lakónépességükön belül magas a roma kisebbség aránya. Szintén jelentős befolyásoló tényező lehet valamilyen helyi vonzó funkció, tevékenység is (pl. munkalehetőség, turisztikai hasznosítási lehetőség, biogazdálkodás stb.). Ha e felsorolt feltételek hiányoznak, konstans népességvesztést eredményezhetnek. Természetesen a növekvő népességszám, mintegy pozitív visszacsatolásként, maga is elősegítheti különböző gazdasági tevékenységek, szolgáltatások megtelepedését, s együtt járhat akár jobb állapotban lévő lakóépületekkel, összességében rendezettebb földrajzi környezettel.

Kérdéseink megválaszolásához igyekeztünk többféle statisztikai és empirikus módszert együttesen, egymást kiegészítve felhasználni. A szakirodalmi áttekintés, a műholdfelvételek, térképek, cégjegyzékek, önkormányzati honlapok és a Magyar Kastélylexikon Veszprém megyei kiadványa segítette a majorok beazonosítását, épületállományuknak, azok fizikai állapotának felmérését. A népszámlálási adatok, helységnévtárak adatbázisai tették lehetővé a népesedési viszonyok időbeli feltárását. Ezt követően terepbejárás keretében felkerestünk összesen ötven, ezen belül pedig 25 gyarapodó és kontrollként 25 fogyó népességű majorsági területet, azokról fényképes és adattáras dokumentációt készítettünk. Ahol lehetőség volt rá, meghallgattuk és lejegyzeteltük a helyi lakosok tájékoztatását, tapasztalatait. Kutatásunk bemutatása mellett tanulmányunkban röviden kitérünk a majorok településföldrajzi értelmezésére, vázlatos fejlődéstörténetükre, főbb morfológiai jegyeikre, jelenlegi fizikai állapotukra is.

2. Kutatási előzmények, a major fogalma

A majorok vizsgálata számos perspektívából történhet, ezeknek egy része nem is tekinthető tudományos jellegűnek. A tudomány oldaláról elsősorban a történelem, a földrajz és a néprajz emelhető ki, míg a kevésbé egzakt oldalt elsősorban a szociográfiák, illetve egyéb, alapvetően ismeretterjesztő jellegű írások képviselik.

2. 1. Ismeretterjesztő jellegű megközelítések

Az egy-egy társadalmi csoport, réteg vagy tájegység, település életmódját leíró, a tények szakszerű közlése mellett gyakran személyes élményeknek, emlékeknek is helyet adó, gyakran szépirodalmi eszközöket felvonultató szociográfiák közül kétségkívül Illyés Gyula: „*Puszták népe*” című munkája a legismertebb olyan műalkotás, amely a majorsági élet mindennapjait mutatja be. Illyés Gyula gyermekkorát maga is egy majorban, a tolnai Felsőrácegrespusztán töltötte. A Dunántúlon a majorral azonos jelentésű puszták kifejezést az alábbiak szerint magyarázta: „*Puszták magyarul nemcsak azt a regényesen szabad, tengervégtelenség legelőt jelenti, amelyen Petőfi méneseinek körme dobog; a dunántúli magyar nyelven ezt egyáltalán nem jelenti, abból az egyszerű okból, mert ott ilyenek nincsenek. A Dunántúl a nagybirtokok közepén épült, s néha egész faluszámba menő cselédlakások, istállók, fészerek és magtárak együttesét jelenti, amelyet azért nem lehet tanyának nevezni, mert a tanyán csak egy-két család él, ezeken meg néha száz-kétszáz is*” (ILLYÉS GY. 1936, 2. P.). Mindenképp meg kell említenünk Iványi Tibor munkáit is – „*Hé, paraszt!... Hé, cseléd!*”, „*Különös, furcsa, ritka majornevek*”, „*Majorok népe – Puszták népe*”, „*Nevek és mesterségek*” – főképp azért, mert Veszprém megyei majorok példáin próbálja meg bemutatni a majorsági élet, foglalkozások és társadalmi rétegződés sajátosságait, a puszták és major kifejezések használatának mibenlétét: „*Amúgy szegény, jobb sorsra érdemes majorjaink másik neve, a puszták, kettős értelemben is megjelenik. Idesanyám szülőmajorjával, Pusztagyimóttal kapcsolatban úgy, hogy egyrészt eleve benne volt a nevében, hogy megkülönböztessék a szomszédos, hasonló nevű Nagygyimóttól, meg egyre inkább pusztaság értelemben is, amivé lassan válik*” (IVÁNYI T. 2011, 46. P.).

2. 2. Rokontudományi és tudományterületi megközelítések

Elsősorban néprajzi, történelmi, történeti földrajzi és településföldrajzi munkákban találkozhatunk majorokkal kapcsolatos leírásokkal, kutatásokkal. A néprajzosok közül elsőként Kiss Lajos és Gunda Béla fordított figyelmet a cselédek életmódjának feltárására. A hiedelem, szokás, mese, néptánc kutatói – mióta az 1890-es években Herman Ottó felfedezte a pásztorművészetet – eleinte inkább a pásztorélet, a pásztorok tárgyi és szellemi kultúrájának vizsgálatokor figyeltek fel az uradalom alkalmazásában álló pásztorok hagyományörzésére. Az 1930-as évektől az 1960-as évekig terjedő időszakban már egyre inkább sor került a puszták béreseinek és más lakóinak néprajzi szempontú kutatására is (hiedelem, népzene, mese, tánc, szokások). A cselédek életmódjának a pusztán lakók társadalmának részletesebb vizsgálata hosszabb szünet után inkább az 1950-es években indult meg, de jóval elszórtabban, mint a paraszti életmód, a paraszti rétegek múltjának, közelmúltjának átfogó feltárása (KARDOS L. 1955, BELÉNYESY M. 1962, GAÁL K. 1985, PUSZTAINÉ M. I. 1982, KNÉZY J. 1988-89).

A major történelmi kategória is, hiszen eredendően nem is településformát, hanem földesúri gazdaságot, földterületet jelentett (BALOGH A. – BAJMÓCY P. 2011). Így a történelmi forrásokból nyomon követhetővé válnak a tulajdonviszonyokban, a birtokos és a szolganépeség kapcsolatában, a munkaszervezeti formákban felbukkanó olyan tényezők, amelyek mind hozzájárultak a majorok kialakulásához és elterjedéséhez (BEREND T. I. – RÁNKI GY. 1976, HERBER A. – MARTOS I. – MOSS L. – TISZA L. 2002, KRISTÓ GY. – BARTA J. – GERGELY J. 2002).

Az ok-okozati összefüggéseket feltáró és szintetizáló, egy adott térbeli keret alapvetően társadalom-földrajzi környezetét, társadalmának tagozódását, a termelés ágazati és térszerkezetét feltáró történeti földrajz is foglalkozott e megközelítésekben a majorokkal, elsősorban Frisnyák Sándor munkássága révén (FRISNYÁK S. 1990).

Ami a magyar településföldrajzot illeti, az elmúlt évtizedekben átfogóan vizsgálta az egyes településtípusokat, mindenekelőtt a városokat és falvakat, de a külterületi lakott helyek közül a tanyára is kitüntetett figyelmet fordított. A majorok azonban – ahol a tanyák mellett a legnagyobb külterületi népesség él – meglehetősen kevés tanulmányban, vizsgálatban fordultak elő. Változást az ezredforduló utáni évek hoztak, amikor egyre több elemzés próbálta feltárni az 1945-ös földosztást követően földterületként létjogosultságukat veszítő, de településformaként fennmaradó majorok társadalmi-gazdasági sajátosságait, funkcionális differenciálódásaikat, népesedési viszonyaikat (BELUSZKY P. 2003, BELUSZKY P. 2005,

BAJMÓCY P. – PÓCSI G. 2008, PÓCSI G. – BAJMÓCY P. – JÓZSA K. 2008, BALOGH A. – BAJMÓCY P. 2011, BAJMÓCY P. – BALOGH A. 2012, BALOGH A. – CSAPÓ T. 2013).

2. 3. A major fogalma

A majorra, mint fogalomra számos más kifejezést is használnak a különböző tudományok és tudományterületek. A vizsgált történelmi időszaktól függően az allódium, puszta, uradalmi birtok, urbárium kivétel nélkül a major szinonimái. A majorról, annak településföldrajzi és történeti földrajzi aspektusú megközelítése alapján, végeredményként az alábbi meghatározás adható: a major olyan, általában 10 – 50 fős népességszámmal és zárt településmaggal rendelkező, többnyire a városok és községek külterületein fekvő, mind genezisében, mind eredeti morfológiájában a hazai településrendszer többi elemétől elkülönülő térbeli egység, amely eredendően valamely nagybirtok üzemviteli, igazgatási központjaként, illetve az ott dolgozók lakóhelyeként funkcionált. Nagy részük napjainkra megsemmisült, kisebb részük pedig zömében lakó- és agrártevékenységnek otthont adó, sajátos, átmeneti településtípust alkot a hazai településrendszeren belül (BALOGH A. – BAJMÓCY P. 2011).

3. A majorok fejlődéstörténete

A majorok kialakulása, elterjedése hosszú történeti múltra tekint vissza. Fejlődésük korántsem volt lineáris, azt számos folyamat, tényező közvetve vagy közvetlenül hol hátráltatta, hol pedig segítette. Ebben a fejezetben ezeket tekintjük át röviden.

A feudalizmus korai szakaszában Magyarországon különféle földművelési rendszerek és határhasználati formák alakultak ki. A 12. századra a földek jelentős hányada magántulajdonba került. Ezeken a földeken jöttek létre a földesurak saját kezelésben meghagyott földjei, a prédiумok, amelyek a munkavégzés színhelyei voltak, s ahol a földesuruknak robottal és terményjáradékkal tartozó szolgák, libertinusok gazdálkodtak. A prédiумok a 13. század első felétől jelentősen visszaszorultak, mivel az itt dolgozó szolganépesség nem volt érdekelt a termelésben, szemben az egyre inkább teret hódító, Nyugat-Európából érkező jobbágytelekkel (HERBER A. – MARTOS I. – MOSS L. – TISZA L. 2002). A jobbágytelkeken házzal és földdel rendelkező családok dolgoztak. A termést maguk takarították be, s ebből fizettek terményjáradékot a birtok tulajdonosának. A földesúrnak csupán eszmei tulajdona volt a jobbágytelek felett, azt a jobbágy birtokolta. Ha teljesítette urával szembeni kötelezettségeit, telkétől nem lehetett megfosztani (KRISTÓ GY. – BARTA J. – GERGELY J. 2002, HERBER A. – MARTOS I. – MOSS L. – TISZA L. 2002). A folyamat következtében a prédiумok zömében felbomlottak, jobbágytelkekké alakultak és a parasztgazdaságok színhelyeivé váltak. A földesurak saját kezelésre nagyon kevés területet tartottak meg, amennyiben mégis, azokat jobbágyokkal és bér munkásokkal műveltették meg, vagyis megjelentek a majorok „prototípusai”. (FRISNYÁK S. 1990). Mivel nagy részük a prédiумok helyén jött létre, így még jó ideig használták is ezt a kifejezést megnevezésükre. Rendeltetésük azonban már más volt: földesúri gazdaság helyett földterület. A prédiумot pedig idővel felváltotta a major, majorság és allódium kifejezés (BAJMÓCY P. – PÓCSI G. – JÓZSA K. 2008). A kialakult jobbágyság csak jogilag volt egységes, hiszen az árutermelés erősödésével gazdaságilag nagy különbségek alakultak ki közöttük. Adóterheik folyamatosan növekedtek. Az állami adó Zsigmond korában még csak 20 dénár volt, Mátyás idején azonban már 1,32 forintra növekedett. Mivel az adót családonként kellett fizetni, ellene úgy védekeztek, hogy több család összeköltözött. Így egyre több jobbágytelek maradt pusztán, azonban azok földterületeit továbbra is művelték, csak lakóhelyüket helyezték át. Így adóterheiket csökkenthették, a betakarított termény mennyisége pedig változatlan maradt. A gazdasági különbségek növekedésével egyre többen váltak zsellérré, azaz csonka telken élő,

vagy telekkel egyáltalán nem rendelkező paraszttá (HERBER A. – MARTOS I. – MOSS L. – TISZA L. 2002).

A 16. században az európai agrárkonjunktúra és árforradalom határozta meg a magyar gazdasági fejlődést. A kereslet megnövekedett a mezőgazdasági termékek, elsősorban a gabona iránt, elősegítve a királyi Magyarországon és Erdélyben a majorsági gazdaságok térhódítását: a földesurak saját kezelésében meghagyott földterületek növekedni kezdtek. Az allódiumok elhelyezkedését a korabeli piacközpontok és szállítópályák determinálták. A földesúri gazdaságokban a gabona mellett olyan kultúrnövények is teret nyertek – méghozzá igen nagy fajtaválasztékban –, mint például a perzsiai kajsziparack, a szmirnai dinnye, többfajta cseresznye, meggy, dió, gesztenye és eper stb. (FRISNYÁK S. 1990.). A magyarországi majorok azonban hiába terjedtek gombamód, elsősorban az országban fennálló munkaerőhiány miatt még nem tudtak olyan jelentős gazdasági szerepet betölteni, mint cseh, lengyel vagy keletnémet társaik. Előrelépést jelentett azonban ebben a korban, hogy a majorok térbeli elhelyezkedése optimálisabb volt, mint azelőtt. Mint az jó néhány 17. századi uradalmi összeírásból kiderül, a paraszti terhek növekedtek, azon belül is elsősorban a robot. Néhány gazdaságban megkísérelték a munkajáradék pénzben való beszedését, de ez a bizonytalan értékesítési lehetőségek miatt megghiúsult (KRISTÓ GY. – BARTA J. – GERGELY J. 2002).

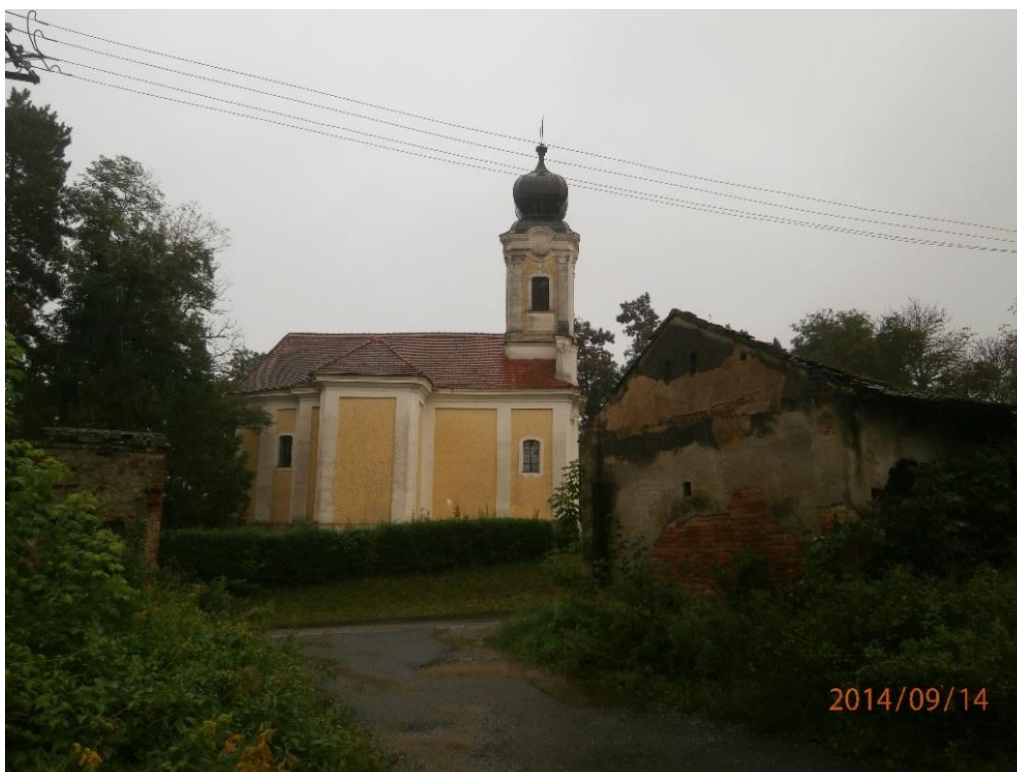
A kapitalizmus kiteljesedésével jelentős átalakuláson mentek keresztül a majorok. A 18.-19. században a növekvő élelmiszerkereslet hatására a földesurak bővítették majorsági területeiket. Kisajátítások által jobbágytelkeket, parlagon hagyott területeket csatoltak saját területeikhez. A jobbágyfelszabadítás után, a fokozódó élelmiszerkereslet által szükség volt a földterületek minél hatékonyabb megművelésére. Erre jelentett megoldást a majorsági gazdálkodás. A földbirtokosok majorsági földjeiken a felszabadított jobbágyokat letelepítették, akik már gazdasági cselédként lettek részesei a majorsági életnek. (BEREND T. I. – RÁNKI GY. 1976). Innentől kezdve beszélhetünk arról, hogy a majorok településformaként is megjelentek. A major tehát egyrészt földterület, amely a földesúr tulajdonát képezte és a felszabadult jobbágyok (gazdasági cselédek), valamint a környék falvainak bérszámosai művelték, más szempontból pedig település, sajátos társadalommal és ekkor még csak mezőgazdasági tevékenységgel (KOVÁCS E. 1979, MENDÖL T. 1963). Ez a kettősség egészen az 1945-ös földosztásig érvényben maradt, ekkor azonban a major földterületként megszűnt létezni, ezáltal csak településformaként maradt fent. Megindult a majorok máig folyamatban lévő pusztulása, hanyatlása.

Az egykori majorsági területeken erős funkcióbeli differenciálódás ment végbe az elmúlt évtizedekben (BALOGH A. – BAJMÓCY P. 2011). A funkciójukat veszített uradalmi majorságok egy részét szétszedték az építkező új gazdák. Ugyanakkor sok helyen megindult egy másik folyamat is: a majorságok faluvá alakulása. 1960 után általánossá vált a nagyüzemi gazdálkodás, ez pedig ismét kedvezett a majorok fejlődésének, sőt, újak születésének. Ezek a „szocialista majorságok” azonban építészeti, formailag, valamint funkciójukat figyelembe véve sok vonatkozásban jelentősen eltérnek a hagyományos, eredeti majoroktól (MAKKAI L. 1957, MAKSAY F. 1958, MENDÖL T. 1963).

4. A majorok épületállománya, társadalmi-gazdasági élete

Ahogy arról már ejtettünk szót, a majorok az esetek többségében a városok és községek külterületein találhatóak, de kevés számban előfordulnak egyéb belterületként és még ritkábban központi belterületként (azaz közigazgatásilag önálló településként) is. A majorok eredetükben és morfológiájukban is eltérnek a hazai településrendszer többi elemétől. Napjainkra nagy részük megsemmisült, kisebb részük pedig jelentős funkcióváltáson átesve számos különböző funkciónak ad otthont (BALOGH A. – BAJMÓCY P. 2011).

A majorok – összehasonlítva őket hazánk másik jellegzetes külterületi településformájával, a tanyákkal – legtöbbször jóval nagyobb épületcsoportot foglaltak magukba, úgymint például kastély vagy – kisebb birtokos esetén – kúria, különböző adminisztratív épületek (tisztviselők otthonai), nagyméretű istállók, magtárak, több családot is befogadó lakóházak. A nagyobb népességű pusztákon volt iskola, templom (1. kép), vagy legalább kápolna (2. kép), amely nem ritkán a kastély egyik szárnyához volt hozzáépülve (3. kép). A paraszti tanyák ezzel szemben csak néhány épületből álltak.

Forrás: saját felvétel

1. kép
Dabronc – Ötvöspuszta barokk temploma

Forrás: saját felvétel

2. kép

Csesznek – Gézaházaszta különálló kápolnája

Forrás: saját felvétel

3. kép

Zirc – Aklimajor: kápolna a kastély szárnyához építve

A gazdasági épületek többnyire szabálytalan elrendezésűek voltak, de előfordul, hogy párhuzamosan vagy egymásra merőlegesen feküdtek, kerítetlenül szabad térben álltak (MAKKAI L. 1957, MAKSAY F. 1958, MENDÖL T. 1963). A majorok legdíszesebb épülete mindig a kastély vagy kúria volt. E két fogalom közti választóvonalat nem lehet pontosan meghúzni, ugyanis mindmáig nincsenek pontos meghatározásaik. Mindkét épület a nemesek lakóhelyéül szolgált, de egyértelműen kijelenthető, hogy a kúria a kastélynál kisebb méretű, az esetek többségében földszintes, alaprajza egyszerűbb és a kastéllyal ellentétben méreteit tekintve jóval kisebb parkban, esetleg kertben áll. Általában nem a fő-, hanem a köznemesség otthonát jelentették (BAJMÓCY P. – PÓCSI G. – JÓZSA K. 2008). „*Van tehát kastély is, hatalmas, gyönyörű park közepén tenispályával, mesterséges tóval, gyümölcsössel és fejedelmi allékkal, és mindezek körül remekbe kovácsolt magas vaskerítéssel, sőt körülötte kegyeletes emlékként várárokszerű pocsolyával*” (ILLYÉS GY. 1936, 2. P.). A kastély-és kúriaépítések a 18. század elején, a földesúri gazdálkodás újraszervezése által kezdődtek meg, a kor divatjának megfelelően. Általában a nyugati (elsősorban ausztriai) kastélyépítészeti stílusokat követték a magyarországi építkezések (4. kép).

Forrás: <http://www.kulsovat.hu>

4. kép

Külsővat – Bánhalmapuszta eklektikus stílusban épült kastélya

Díszességben a következő épület az ököristálló, de néha az is előfordult, hogy még a kastélynál is díszesebb volt. Ezt a gazdatiszti lakás követi, melynek lakói a főtisztek (tisztartó, kasznár, számtartó) voltak (5. kép). A gazdatisztek otthonai még rendszerint különálló épületek voltak (ERDEI F. 1974).

Forrás: saját felvétel

5. kép

Felújított tiszti lak Olaszfalu – Felsőperepusztán

A főtisztek rendkívül fontos szerepet töltöttek be a nagybirtokokon folyó gazdálkodás szervezésében, irányításában, a munkavégzés ellenőrzésében. Külföldi vagy hazai intézetekben tanultak magas szinten, ők terjesztették azt a tudást, amellyel a magyar mezőgazdaságot kívánták megformálni. Nyugdíjazásuk már a 19. század folyamán rögzítve volt a velük kötött magánszerződésekben, ugyanakkor a törvényhozás csak 1900-ban szabályozta a főtisztek nyugdíjazását. Az urak közé tartoztak, életmódjuk óriási mértékben különbözött a puszták többi lakójától. Előfordult, hogy külön birtokuk volt, vagy földeket béreltek. A kiemelt rangnak meg volt azonban hátránya is, hiszen minden felelősség őket terhelte (KNÉZY J. 1971).

Kevésbé díszes épületek voltak az altisztek l (ispán, majorgazda, csírásgazda, öregbéres, pajta-és pincemester) lakásai, hosszú szolgálatuk után az ő nyugdíjazásuk is biztosítva volt néhány földesúr által. Amikor több major tartozott egy földesúr igazgatása alá, előfordult, hogy nem minden birtokra jutott főtiszt, így a távolabbi uradalmakat az ispán, major- vagy

béresgazda kezére bíztak, ott ugyanúgy úrnak számítottak a cselédek szemében, de mindenről beszámolási kötelezettséggel tartoztak a főtisztéknek (www.mezogazdasagimuzeum.hu).

A cselédházak voltak a legpuritánabb épületek, mivel ezekben éltek a társadalmilag alacsonyan rangsorolt népek (kocsis, béres, kovács stb.) (ILLYÉS GY. 1936). A 18. században a nagyobb uradalmak cselédeinek lakókörménye megfelelt az egyazon vidéken élő szegényebb köznemesekével, valamint a jobb anyagi helyzetben lévő jobbágyokéval. Lakásaik színvonala az alábbiakkal jellemezhető: egytraktusos faépületek, szalma vagy zsúpfedéssel, „füstökonyhával”, a szobában szemes kályhával. A 18. században az uradalmi cselédek száma nagymértékben nőtt, már nem feleltek meg a jobbágyi robotmunkával felépült, vagy elhagyott jobbágyházak. Az 1760-as és 1770-es évektől a jelentősebb uradalmi birtokokon elkezdtek a szilárd tömés, vályog illetve téglafallal való építkezést az uradalmi alkalmazottak, iparosok, de még a cselédek lakásánál is. A konyhák szabad kéményt kaptak, ekkortól terjedtek el a hosszú, több lakóegységből álló cselédházak (6. kép). Általában egy családra egy szoba és egy kamra jutott a konyhán pedig két családnak kellett osztoznia. A béreseknél gyakran előfordult, hogy egy szobában kettő vagy több család lakott (www.mezogazdasagimuzeum.hu).

Forrás: saját felvétel

6. kép

Csót – Járóháza hosszú, többalakásos cselédháza

Csak a 20. századtól vált általánossá, hogy minden család külön szobában lakhatott. A pásztorok lakóházait sok esetben a karámmal, óllal, vagy az istállóval, az iparosokét pedig a műhellyel építették egybe, így ők a cselédházak lakóitól elkülönültek (KNÉZY J. 1971, KNÉZY J. 2009). A 18. században az építkezési kedv nem csak a lakóépületekre hatott, a meglévő gazdasági épületeket is átépítették, felújították, kiegészítették (istállók, pajták, malmok, pincék) de ekkor valósult meg az új, hatalmas magtárak felépítése is (7. kép).

Forrás: saját felvétel

7. kép

Dabronc – Ötvöspusztá erősen leromlott állapotú háromszintes magtára

A 19. század elejétől a racka-merinói juh fajtaváltásának köszönhetően megnőtt az import állatokhoz értők száma (külföldi szakemberek). Megkezdődtek a kísérletek a mezőgazdasági feldolgozóipar fejlesztésére is. A jobbágyfelszabadítás (1848) és az úrbérrendezés (1853) után a robotmunka megszűnése miatt, a birtokosoknak a kiesett munka pótlására bérmunkásokat kellett felvenni (elsősorban éves szerződésű béresek). Az iparosok köre bővült a tanult gépészekkel az uradalmi birtokokon, néha körükből került ki a hazai mezőgazdasági gépgyártás első képviselői, vállalkozói. Az 1830-1850-es évektől a főként az uradalmi kezelésében lévő malomipar, cukor-, olaj-, és a szeszgyártás terén is történtek előrelépések. A gyárak körül néhol a cselédek is kaptak munkát. A 19. század második felében a cselédek száma fokozatosan emelkedett, ezáltal életkörülményeik fokozatosan romlottak. A falvak és a puszták népe közti elkülönülés egyre nagyobb lett, mivel előfordult, hogy a majorok cselédei

sokszor jobb körülmények közt éltek, mint a falvak napszámosai, akik földnélküliek voltak, vagy csak egy-két holddal rendelkeztek. A cselédek szabadsága kötött volt, ami az éves szerződésük által volt megpecsételve (KOZÁRI M. 1999, www.mezogazdasagimuzeum.hu).

Az uradalmi birtokokon mindenfajta munka megszervezése szigorú rendben történt. Az egyszerűbb alkalmazottak közül voltak, akik rendészeti és ellenőrzési feladatokat láttak el (katona, bakter, hajdú, porkoláb, erdő-, mező-, hegyőr). Tanult alkalmazottakat is foglalkoztattak a majorokban (orvos, vincellér, kertész, sörfőző mester, néhol még a majorné, vagy a fejőgulyás is). Éves szerződéssel kötődtek az uradalomhoz az iparosok közül a pintér, kovács esetleg a molnár. A belső cselédség tagjai a személyi szolgálatra rendelt emberek voltak. Az egyszerű „cselédeknek” nevezettek közé tartoztak a pásztorok (gulyás, juhász, csikós, marha- vagy bivalycsordás, kecskepásztor kanász), a fogatosok (kocsis, négyökrös- vagy kétökrös béres, taligás, kordés, bivaly szekeres), az intenzív állattartással foglalkozók (fejősgulyás, göből hizlaló) s a gyalogbéresek, akik kézi munkát végeztek (ORTUTAY GY. 1977).

A nagyobb méretű majorokban t summásokat alkalmaztak, akiket az időnként fennálló munkaerőhiány miatt, egy-hat hónapra vettek fel. Általában a környező falvak kisiparos, vagy kisparaszti rétegeiből toborozták őket. Férfiak és nők egyaránt állhattak summásnak (KOZÁRI M. 1999).

5. Veszprém megye majorjainak népességszám-változásai

A történelmi Magyarország területén az 1910-es Népszámlálásban mintegy 6000 major azonosítható be, melyeknek mintegy fele a Dunántúlon volt (BALOGH A. – BAJMÓCY P. 2011). A legtöbb majorral rendelkező megyék Somogy, Nógrád, Fejér, Zala és – 5. helyen – Veszprém megye voltak (1. táblázat).

1. táblázat.

Majorok száma a legtöbb majorral rendelkező megyékben a történelmi Magyarország területén, 1910-ben

	Vármegye	Majorok száma		Vármegye	Majorok száma
1	Somogy	654	11	Baranya	201
2	Nógrád	468	12	Hont	182
3	Fejér	375	13	Torontál	180
4	Zala	362	14	Gömör és Kishont	177
5	Veszprém	288	15	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	172
6	Pozsony	282	16	Sopron	162
7	Vas	281	17	Bihar	155
8	Tolna	257	18	Győr	149
9	Nyitra	250	19	Temes	114
10	Komárom	221	221	Bars	106

Forrás: 1910-es Népszámlálás

Veszprém megyében 100 km²-re mintegy 7-8 major jutott, népességszámuk összesítve pedig meghaladta a húszezret. A majorok második világháború utáni fizikai pusztulása, valamint népességvesztése Veszprém megyében is jól nyomon követhető. Ebben nem csak az 1945-ös földosztás, a tsz-esítés, s alapvetően a szocialista időszak gazdaságfilozófiája és településpolitikája játszott szerepet, hanem olyan térfolyamatok is, mint az urbanizáció, melynek nyomán a falvakból, illetve a magányos és átmeneti településekből jelentős népesség áramlott a városokba. 2011-re Veszprémben a majorok száma 65%-kal, népességszáma 85%-kal esett vissza (2. táblázat).

2. táblázat.

Az 1910-es és a 2011-es majorsági lakónépességre vonatkozó adatok Veszprém megyében

	Össznépesség	Települések száma	Majorok száma	Majorok népessége	Majorok népessége a megye népességéből (%)	Majorok átlagos népessége
1910	229776	184	288	20194	8,8	70
2011	353068	217	101	3039	0,9	30

Forrás: KSH 1910-es és 2011-es adatai alapján saját számítás

Nagyarányú csökkenés mutatkozik a majorok átlagos népességszámában is: amíg 1910-ben egy majorban átlagosan hetvenen éltek, addig 2011-ben már csak harmincan. Ez együtt járt természetesen a megye népességéből való részesedés csökkenésével is (8,8%-ról 0,9%-ra). Mindenképp meg kell említeni azonban, hogy ebben a folyamatban nem csak a majorok népességvesztése, hanem Veszprém megye népességszámának bővülése is meghatározó szerepet játszott.

Az ezredforduló után a fogyás üteme mérséklődött. 2001-ben 104 majorban 3359-en, 2011-ben 101 majorban 3039-en éltek. A csökkenés tehát 320 fő volt 10 év alatt, vagyis messze elmarad a 100 évre visszamenőleges adatok tízévenkénti átlagától (1715 fő csökkenés/10 év). Az utolsó két népszámlálási ciklus között eltelt időszakban a majorok teljes elnéptelenedése is sokkal kisebb arányú (a tíz év alatt mindössze 3 eset), szemben a korábbi évtizedekre vonatkoztatott átlaggal (19/10 év). A kedvezőbbnek mondható adatokat sok tényező befolyásolja, elemzésük éppen ezért rendkívül összetett.

6. Alkalmazott módszerek, elemzési szempontok

A Veszprém megyei majorsági területek társadalmi-gazdasági sajátosságainak feltárásához kvantitatív és empirikus módszereket egyaránt felhasználtunk. Célunk egyrészt az volt, hogy a mintát alkotó, az elmúlt két népszámlálási ciklus között növekvő, valamint csökkenő lélekszámú majorokat összehasonlítsuk egymással, s a főbb különbségekre rávilágítsunk. Másrészt, csak a növekvő népességű majorokra koncentrálnak, azokat földrajzi helyzetük, népességszámuk, funkcióik, épületeik jellege stb. szerint megpróbáljuk tipizálni.

Első lépésben népszámlálási adatok, valamint helységnévtárak felhasználásával kiválasztottunk 50 majorot. A kiválasztás a 2001-es és a 2011-es népességszám figyelembevételével történt. 25 olyan major került a mintába, amely e 10 év alatt növelte népességét, s melléjük, ellenpéldaként 25 csökkenő területet is bevontunk a vizsgálatba. Az 1, illetve 2 fő által lakott pusztáktól eltekintettünk, mivel ezek még nem mutatnak jelentős tendenciát.

A kiválasztás során a területi diszperzitásra próbáltunk figyelemmel lenni: lehetőség szerint – a majorok sűrűségét figyelembe véve arányosan – minden járásból választottunk egy növekvő és egy csökkenő népességszámú majorsági területet, majd interneten megtalálható térképes szoftverek felhasználásával (Google Earth, Google Maps, Mapygon, Wikimapia) térben pontosan lehatároltuk azokat. Cégjegyzékek, önkormányzati honlapok is segítettek a beazonosítást, ami nem egy esetben hosszadalmas folyamat volt, mivel előfordult, hogy egy-egy majorra semmilyen említés, utalás nem volt fellelhető. Ilyenkor a helyi vagy környéken élő emberek elmondásából kiindulva sikerült beazonosítani a keresett célt. A Magyar Kastélylexikon Veszprém megyei kiadványából pedig a kiválasztott majorok épületállományáról, múltjáról kaptunk információkat. Mindezek után terepbejárás alkalmával felkerestük az 50 kiválasztott majorot, s az előzetesen meghatározott elemzési szempontok szerint próbáltuk a köztük lévő hasonlóságokat, illetve különbségeket feltárni, tipizálási szisztémánkat felállítani.

A mintát az alábbi 50 major alkotta (3. táblázat):

3. táblázat.
A terepbejárás során felkeresett 50 major

Település	Major	Település	Major
Ajka	Pálmajor	Mindszentkál	Szentimrepuszta
Bakonyjákó	Járföld	Olaszfalu	Felsőpere
Bakonyjákó	Remigpuszta	Ósi	Szigetpuszta
Bakonyszentkirály	Hajmápuszta	Öskü	Bántapuszta
Bakonyszücs	Huszárokölőpuszta	Pápa	Mátyusháza
Bakonytamási	Hathalompuszta	Pápa	Bánóczymajor
Balatonfüzfő	Mámapuszta	Pápa	Hódoskamajor
Bazsi	Máriamajor	Pápakovácsi	Gyulapuszta
Berhida	Kiskovácsipuszta	Pápakovácsi	Attyapuszta
Csesznek	Gézházapuszta	Pécsely	Klárapuszta
Csesznek	Imremajor	Porva	Szépalmapuszta
Csót	Járásháza	Porva	Pálihálápuszta
Dabronc	Ötvös	Sümege	Ilonamajor
Dáka	Ötház	Szentgál	Gombápuszta
Devecser	Sándormajor	Szentkirályszabadja	Meggyespuszta
Devecser	Székpuszta	Szigliget	Ciframajor
Farkasgyepű	Gyümölcsősmajor	Tapolca	Sebron
Hárskút	Réhpuszta	Tapolca	Paptelep
Hegyesd	Sátormapuszta	Tapolca	Halastópuszta
Kővágóörs	Miklósmajor	Tés	Csőszpuszta
Külsővat	Bánhalmapuszta	Tótvázsony	Cservölgypuszta
Küngös	Tsz-major	Ugod	Franciavágás
Lesencefalu	Hosszúberek	Városlőd	Rudermajor
Marcalgergelyi	Újmajor	Várpalota	Bántapuszta
Mindszentkál	Kerekimajor	Zirc	Aklimajor

Forrás: Helységnévtárak alapján saját szerk.

Nagyobb részük községek közigazgatási határain belül fekszik. Bakonyjákó, Csesznek, Mindszentkál, Pápakovácsi, Porva területéről két-két major is bekerült a vizsgálatba. 13 major tartozik összesen nyolc városhoz, közülük Pápához és Tapolcához három-három. Mind a csökkenő, mind a növekvő lélekszámú majorok között találunk jelentős lakónépességgel rendelkezőt: a fogyó Aklimajorban például a 2001-es Népszámlálás adatai szerint 117 fő élt, s 2011-ben is még 109-en. A gyarapodó Szigetpusztán 2001-ben 59-en, 2011-ben már 97-en laktak. Némely major esetében a változás mértéke igen jelentős: Járásháza 45 főről csökkent 10 főre, Miklósmajor 20-ról 6-ra, Bánóczymajor 25-ről 5-re stb. Ugyanakkor Székpuszta tíz év alatt több mint duplájára duzzadt (43-ról 88 fő), a kisebbek közül Hosszúberek több mint háromszorosára (5-ről 18-ra), de látványosan növelte lakónépességének számát Hódoskamajor (2001: 33 fő, 2011: 58 fő) és Attyapuszta is (8, illetve 21 lakos). Négy újranépesedő major is bekerült a kutatásba: Remigpuszta, Imremajor, Paptelep és

Halastópuszta egyaránt elnéptelenedett külterület volt az ezredforduló idején, napjainkban azonban mindegyikben újra megtelepedett az ember (4. táblázat).

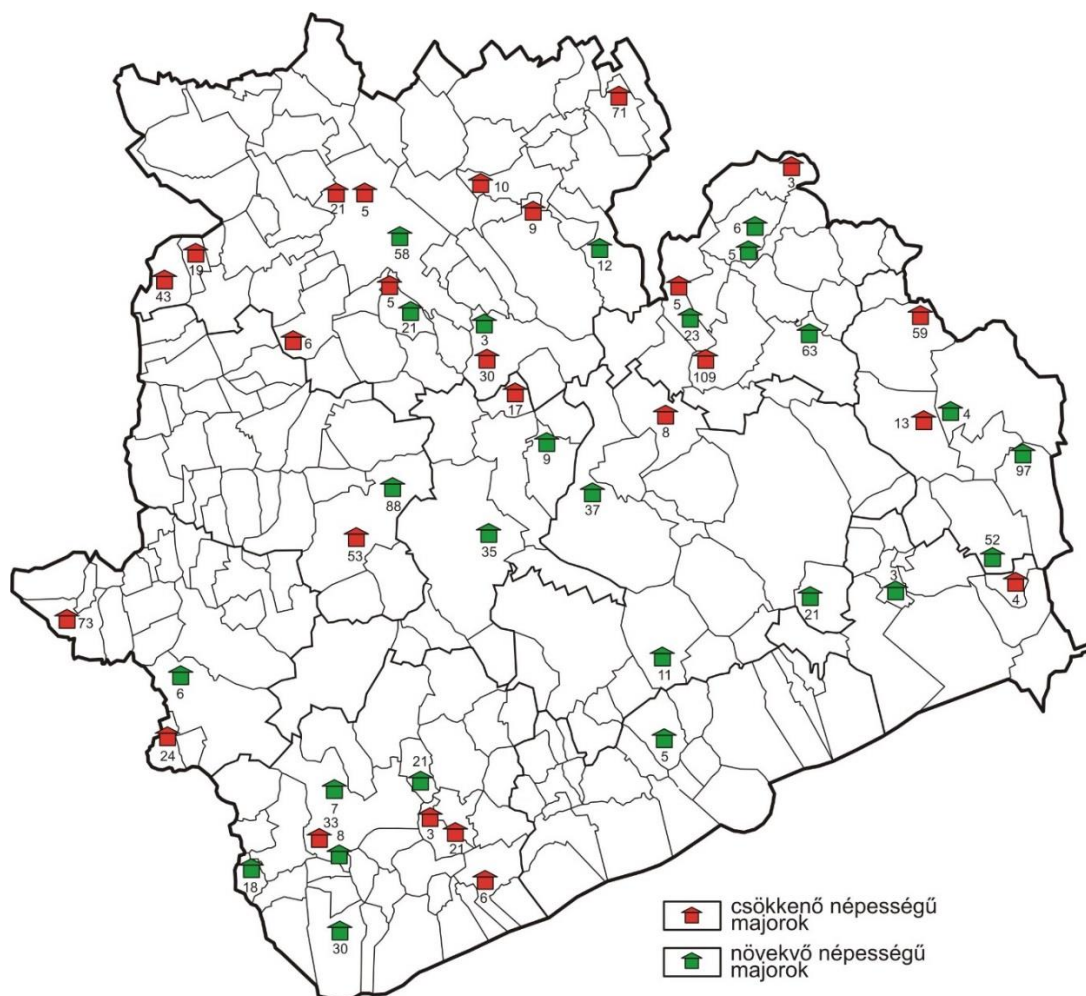
4. táblázat

A terepbejárás során felkeresett növekvő és csökkenő lélekszámú majorok népességszámai 2001-ben és 2011-ben

Növekvő majorok	népesség 2001	népesség 2011	Csökkenő majorok	népesség 2001	népesség 2011
Szigetpuszta	59	97	Aklimajor	117	109
Székpuszta	43	88	Ötvös	110	73
Felsőpere	62	63	Hathalompuszta	80	71
Hódoskamajor	33	58	Csőszpuszta	76	59
Kiskovácsipuszta	38	52	Sándormajor	55	53
Gombáspuszta	35	37	Bánhalmapuszta	47	43
Pálmajor	34	35	Sebron	35	33
Ciframajor	25	30	Járiföld	37	30
Páliháláspuszta	20	23	Máriamajor	42	24
Sátormapuszta	13	21	Mátyusháza	38	21
Attyapuszta	8	21	Kerekimajor	24	21
Meggyespuszta	17	21	Újmajor	33	19
Hosszúberek	5	18	Gyümölcsősmajor	18	17
Huszárokélpuszta	9	12	Bántapuszta	15	13
Cservölgypuszta	6	11	Járásháza	45	10
Rudermajor	4	9	Franciavágás	18	9
Paptelep	0	8	Réhpuszta	10	8
Halastópuszta	0	7	Miklósmajor	20	6
Ilonamajor	5	6	Ötház	9	6
Gézházapuszta	1	6	Bánóczymajor	25	5
Klárapuszta	4	5	Gyulapuszta	15	5
Imremajor	0	5	Szépalmapuszta	9	5
Bántapuszta	0	4	Tsz-major	5	4
Remigpuszta	0	3	Hajmáspuszta	16	3
Mámapuszta	2	3	Szentimrepuszta	13	3

Forrás: Helységnévtárak alapján saját szerk.

Mivel egykori uradalmi birtokok elsősorban a megye középső, északi felében fordultak elő, így a vizsgálatba bevont majorsági területek nagyobbik hányada is e térségekből került ki. Ugyanakkor e majorok zöme népességvesztő, míg a déli, Balatonhoz közeli járások volt allódiumai népességnövelők. Lélekszámuk tekintetében többnyire – még – az „északiak” vezetnek (1. ábra).

1. ábra
A felkeresett majorok térbeli elhelyezkedése Veszprém megyében

A megye nyugati sávjában szinte alig találunk majorokat. Egyrészt számuk az itteni aprófalvas településállomány miatt eleve kevés volt, másrészt nagy részük az idő folyamán nyomtalanul el is tűnt. Érdekesség, hogy több esetben egymással szinte szomszédos majorok népesedési folyamatai ellentétesek, illetve népességszámukban jelentős különbség mutatkozik. A Bakonyjáráshoz tartozó Járiföld lakónépessége 30 fő és csökkenő tendenciát mutat, míg szintén e község közigazgatási területén belül fekvő Remigpuszta 2001-ben lakatlan volt, jelenleg pedig hárman lakják. Hasonló a helyzet a megye délkeleti csücskében a berhidai Kiskovácsipusztával és a küngösi TSz-majorral, azzal a különbséggel, hogy itt a népesebb major – Kiskovácsipuszta nő tovább (38 főről 52-re), míg az eleve nagyon alacsony népességszámú TSz-major tovább fogy (5-ről 4 főre).

Azt, hogy a népességváltozás mögött milyen okok állnak, hogy a hipotézisünkben megfogalmazott tényezőket igazolni tudjuk-e, a következő fejezetben próbáljuk megválaszolni.

7. A Veszprém megyei majorok társadalmi-gazdasági elemzése

A vizsgálatba bevont 50 majorsági terület társadalmi-gazdasági elemzését két fő nézőpont szerint taglaljuk. Egyrészt meghatározott dimenziók mentén elvégezzük a csökkenő és növekvő lélekszámú területek összehasonlítását, másrészt pedig a népességüket növelni képes majorok tipizálását, főbb társadalom-földrajzi jellegű sajátosságait igyekszünk feltárni, bemutatni.

7. 1. Csökkenő és növekvő népességszámú majorok összehasonlító elemzése

A kiválasztott 25 növekvő és 25 csökkenő népességszámú major között elsősorban az alábbi szempontok szerinti differenciálódást tartottuk előzetesen determináló jellegűnek: földrajzi fekvés, úgymint központi belterülettől való távolság, közlekedés-földrajzi helyzet, Balaton vagy nagyobb város közeli elhelyezkedés; gazdasági funkciók, különös tekintettel a turizmusra és a biogazdálkodásra; fennmaradt eredeti majorsági épületek aránya; illetve nagyszámú cigány etnikai kisebbség jelenléte.

7.1.1. Földrajzi fekvés

a.) *Központi belterülettől való távolság:* úgy véltük, a városok, falvak központi belterületeitől való távolság fontos szerepet játszik abban, hogy vizsgált térbeli egységeink népességszámukat tekintve növekvő vagy csökkenő pályára állnak-e, azonban ez nem igazolódott be. A mintát alkotó, csökkenő népességű egykori puszták átlagos távolsága a központi belterülettől 3,2 km, míg a növekvő népességűeké 2,9 km, ami nem számít jelentős különbségnek a mai modern világban, ahol a távolságok könnyen átjárhatóak. Meglehetősen nagy szórás mutatkozik ugyanakkor az átlagok mögött. A növekvő népességűeknél 0,9 km-től (Szigliget-Ciframajor) 10,5 km-ig (Porva-Páliháláspusztá) terjed a skála, a csökkenők esetében pedig 0,5 km-től (Tapolca-Sebron) 8 km-ig (Bakonyszentkirály-Hajmáspusztá). Páliháláspusztá (8. kép) több száz évvel ezelőtt fogatosoknak adott pihenő- és szálláshelyet az erdei munka mellett, innen ered a „hálás” végződés www.hunorlovas.hu). A 2011-es Népszámlálás szerint 23 lelket számláló majorsági terület még ma is tökéletes mentsvárként szolgál a rohanó, stresszes mindennapok előtt.

Forrás: saját felvétel

8. kép
Porva – Pálháláspuszta

Hajmáspusztán (9. kép) jelenleg egy biogazdaság kialakítása van folyamatban, a tulajdonos tervei szerint néhány éven belül teljes önellátás megvalósítása a cél. 2013 májusában kezdődtek meg az állattelepítések, s egy-két éven belül teljes állatállománnyal fognak gazdálkodni az itt lakók. A program keretében az egykori híres lóállományt is szeretnék újra megtelepíteni. Emellett helyi termékek gyártásával, kerti zöldség-és gyümölcstermesztéssel szeretnék fedezni az élelmiszerellátást. Ha a terveket megvalósítják, úgy véljük, vonzó tényezőként fognak hatni arra a társadalmi csoportra, amely szeretne menekülni a zajos hétköznapi élet elől. Az új munkahelyek létrejöttével ennek a majornak van esélye arra, hogy a kedvezőtlen népesedési trendjén fordítson és újra növekedési pályára álljon.

Forrás: saját felvétel

9. kép
Bakonyszentkirály – Hajmápuszta

b.) Közlekedés-földrajzi helyzet: a főútvonal melletti majorok esetében azt feltételeztük, hogy a főút jelentékenyen befolyásolja azok népességmegtartó, illetve –növelő képességét. A mintát alkotó 50 egykori uradalmi birtok közül 12 fekszik Veszprém megye főútvonalainak 1 km-es körzetében, s közülük kilencben 2001 és 2011 között emelkedett is a népességszám, azaz hipotézisünk helyesnek bizonyult. Ilyenek pl. Pápa-Hódoskamajor, Bakonyjákó-Remigpuszta, Devecser-Székpuszta, Szentgál-Gombápuszta, Sümeg-Ilonamajor stb. Előzetes várakozásainkkal szemben azonban, a főút közeli fekvés nem jelentette automatikusan azt, hogy e majorok területén vagy annak közelében létesüljön autóbusszmegálló. (A kilenc főút melletti és növekvő lélekszámú majorból hat rendelkezik buszmegállóval.) Azok előfordulási aránya ugyanis kedvezőtlenebb közlekedés-földrajzi fekvésű, de népesebb majorokban sem alacsonyabb. Népesebb, de akár az elmúlt évtizedekben már fogyó majoroknál is. Vizsgálatunk ezt igazolta, hiszen összességében a buszmegállóval rendelkező majorjaink 50%-ában csökken, 50%-ában pedig nő a népesség, ugyanakkor nagy részük relatíve népesnek számít. (A tíz legnépesebb majorunk mindegyikében van buszmegálló.) Rendszeresen működő vasútforgalom már csak Külsővat-Bánhalmapusztánál található. Lakóinak száma 47-ről 43-ra csökkent 2001 és 2011 között.

A legtöbb vizsgált egykori puszta esetében a kedvező közlekedés-földrajzi fekvés önmagában nem elegendő ahhoz, hogy a lakónépesség száma emelkedjen, rendszerint más oknak is meg kell húzódnia a háttérben. A Szentgál községhez tartozó Gombáspuszta (10. kép) speciális példája a kedvező közlekedés-földrajzi majoroknak, ahol további népességnövelő hatásként jelenik meg a nagyszámú cigány lakosság. Szemben a többi, döntően romák által lakott Veszprém megyei majorokkal, itt a munkaképes korú lakosság zöme dolgozik a helyi egyszerűbb fém alkatrészeket gyártó üzemben. A 2000-es években indult romaprogram keretében a lakóépületek felújítása megtörtént, azóta a helyi lakosok rendben tartják lakóházaikat. A főút vonal közvetlen közelsége ugyanakkor a vesztét is okozhatja a területnek, mivel az utóbbi években elkezdődött a 8-as főút négysávossá szélesítése, a bővítés pedig Gombáspusztát is érintené.

Forrás: saját felvétel

10. kép
Szentgál – Gombáspuszta

A Bakonyjákó külterületén fekvő Járiföld szintén főút vonal mellett található, ám elöregedett népessége folyamatosan apad. Járiföld 1920-ig a Rákóczi grófok birtoka volt, majd a gazdasági világválság miatt bencés tulajdonba került. A szocializmus időszakában a Városlódi Állami Gazdasághoz tartozott. Az egykori uradalmi birtok jelenleg két részre tagolódik (11. kép), s két tulajdonosa is van a birtoknak. Egyik részén fatelep működik a

másikat pedig a régi majorokra jellemző állattartás jellemzi, gazdasági alkalmazottakkal, akiket a tulajdonos „birtokos” fizet. Az embernek olyan érzése van, mintha visszacseppenne a 100 évvel ezelőtti társadalmi rendszerbe, annyi különbséggel, hogy ez modern technikával párosul.

Forrás: saját felvétel

11. kép
Bakonyjákó – Járiföld

c.) *Balaton-közeli fekvés:* A Balaton, mint turisztikai desztináció közelsége szintén megmentheti a majorokat az elnéptelenedéstől, sőt, megújulási térségekké is válhatnak általa. Ezeknek a majoroknak ugyanis jó esélye van arra, hogy valamilyen gazdasági funkció is megtelepedjen bennük, mint például a turizmus.

A Balaton figyelembe vett 20 km-es körzetében fekvő 17 majorból 11 a növekvő népességű kategóriába tartozik. Közülük 5 majorban van turisztikai szolgáltatás (szálláshely, lovas turizmus stb.), kihasználva a tó és a könnyű megközelíthetőség adta lehetőségeket. A többiben vagy más jellegű helyi munkahely (Tapolca-Halastópusztán egy műanyag ablakokat és redőnyöket gyártó vállalkozás működik), vagy közeli főút (Szigliget-Ciframajor), vagy pedig roma betelepülők (Tapolca-Paptelep) járul hozzá a tényleges szaporodáshoz.

Pécsely-Klárpusztán napjainkban lovarda működik, szállóval és étteremmel (12. kép). A terület a 2. világháborúig a Zichy család tulajdonában volt. 1950 és 1990 között Klárpusztát mezőgazdasági szövetkezetként üzemeltették. 1994-ben kezdődött el a lovasudvar építése, 1995 nyarán volt a hivatalos megnyitó. A Lovasudvar épületein folyamatos beruházásokat végeznek (<http://www.csikos-lovasudvar.hu>).

Forrás: <http://www.csikos-lovasudvar.hu>

12. kép
Pécsely – Klárapusztá

d.) *Nagyobb város közeli fekvés:* itt arra voltunk kíváncsiak, hogy találunk-e szuburbanizálódó majorsági területeket. „Nagyobb városnak” ezért a 15 ezer fős lélekszámnál népesebb településeket tekintettük. Mindössze két majort találtunk, ahol a folyamatnak egyértelműen kimutatható jelei vannak: a Pápakovácsihoz tartozó Attyapusztán (13. kép), illetve az Ősihez tartozó Szigetpusztán. Mindkettő dinamikusan növekvő egykori majorsági terület, sok új építésű családi házzal. Előbbinél Pápa, utóbbinál Várpalota az a központi város, ahonnan megfigyelhető a kiköltözés.

Forrás: saját felvétel

13. kép
Pápakovácsi – Attyapusztá

A Pápakovácsi külterületén elhelyezkedő Attyapusztát 1488-ban említik először, mintegy 50 évvel később azonban szinte teljesen elnéptelenedett. 1945-ben Kármelita kápolnát és remeteséget építenek itt, ám később el kell hagyniuk a vidéket. A közelmúltban a szerzetesrend visszatelepült és ma itt működik a Marton Marcell Kármelita Lelkiségi Központ (<http://www.karmelitarend.hu/attyapuszta-karmelita-rendhaz-marton-marcell-lelkisegi-kozpont>). Ma a terület lakónépessége folyamatosan növekszik, köszönhetően a városból való kiköltözéseknek. Az első kitelepülés az 1980-as évek végén történt, majd ezt több család követte. Az elmúlt tíz évben 4-5 lakóház felújítása, építése ment végbe. Az építkezések és felújítások során figyelnek arra, hogy a régi majorsági épületek mintájára újítsák vissza a lakóházakat és gazdasági létesítményeket. Ma 5-6 család él az egykori allódium területén, valamint két vendégház is megtalálható itt, melyek szolgáltatásai a falusi turizmus által bővültek az 1990-es évek végétől a 2000-es évekig. A gazdasági válság hatására jelentős csökkenés mutatkozott a vendégek számában, ami számottevő hanyatlást eredményezett a turizmusban.

Attyapuszta és Szigetpuszta kivételével azonban a többi major azonban nem tud profitálni a népesebb városok közeli fekvéséből. Fogyó népességűek, ami további negatív hatást kiváltó tényezőkkel párosul. Pápa-Mátyusháza (14. kép) például az egyik leggyorsabb ütemben fogyó Veszprém megyei major (2001: 38, 2011: 21). Oka az előregedett helyi lakosság. Mátyusháza egykor a galántai Esterházy család pápa-ugodi hitbizományi uradalmi birtoka volt. A 2. világháború után az épületeket államosították és termelőszövetkezetet hoztak létre. Ma újra magántulajdonban vannak az épületek, több tulajdonosnak áll itt ingatlana. A terület mezőgazdasági hasznosítású (VIRÁG Zs. 2012).

Forrás: saját felvétel

14. kép
Pápa – Mátyusháza

7.1.2. Gazdasági funkciók

Különböző gazdasági tevékenység megtelepedése nem kiváltó oka, hanem sokkal inkább következménye a magasabb népességszámnak. Vagyis különböző gazdasági funkciók akkor jelenhetnek meg egy adott területen, ha ott relatíve magas a népességszám. Ez alól kivételt képezhetnek azok az egykori uradalmi területek, amelyek egy-egy módosabb tulajdonos birtokába kerülnek, s az ő befektetései nyomán honosodik meg valamiféle funkció. A terület népességszáma ilyen esetekben kifejezetten alacsony is lehet, míg a funkciót igénybevevő látogatók száma magas. A népességváltozás iránya ugyanakkor jelezheti az esélyét új funkció kiépülésének, vagy – fordított esetben – éppen a meglévők megszűnésének. Alapvetően azt mondhatjuk, hogy a csökkenő népességű majorok kevesebb gazdasági funkciónak adnak otthont Veszprém megyében, ráadásul az esetek többségében ez a funkció kizárólagosan az agrárfunkciót jelenti. Néhány esetben megjelenik az ipar is, mint helyi munkalehetőség, de ezekben a majorokban a népesség korösszetétele kivétel nélkül idős. Szolgáltatással mindössze egy csökkenő népességű majorsági területen találkozhatunk, Szépalmapusztán (15. kép).

Forrás: www.urbanista.blog.hu

15. kép
Porva – Szépalmapusztá

1636-tól a galántai Esterházy család kapta meg királyi adományként. Az államosítást követően egy ideig a honvédség kezelte a területet, majd 1962-ben a Bábolnai Állami Gazdaság ménesbirtokához került. 1994-ben külföldi tulajdonosa lett a birtoknak. A svájci tulajdonos jelentős tőkebefektetéssel létrehozta a Szépalma Hotel és Ménesbirtokot. Egyrészt lovas turizmusra építenek, másrészt pedig szállodai szolgáltatásokat nyújtanak. Itt a népesség csökkenése annak köszönhető, hogy az új tulajdonos felvásárolta a birtok területén lévő összes lakóházat. Az összes lakó- és gazdasági épületet fel lett újítva, ezáltal kijelenthetjük, hogy Szépalmapusztá Veszprém megye jelenleg legszebb egykori majorsága, ahol az épületek igényes és stílusos felújításával az ide látogatók könnyen vissza tudnak utazni az időben és elképzelni milyen volt itt az élet 100 évvel ezelőtt.

Növekvő népességű, ipari funkcióval rendelkező majorra példa a már említett Tapolca-Halastópuszta (16. kép), amely elsősorban nagyon kedvező fekvésének (Balaton 20 km-es körzetén belül, főútvonal mentén) köszönheti népességének növekedését, illetve közvetve gazdasági szerepkörét. Halastópusztát a III. katonai felmérés térképén már ábrázolták. A második világháború végéig a terület a veszprémi püspökség tulajdonában volt, ezt követően államosították, majd termelőszövetkezeti kezelésbe adták. A major épületállománya a rendszerváltozás után ismét magánkézre került, az épületeket felújították. Ezután költözött ide az ablak- és ajtógyártó cég, az Alside. A 2001-es népszámlálás szerint lakatlan külterület, ami 2011-re már 7 lelket számlált.

Forrás: saját felvétel

16. kép
Tapolca – Halastópuszta

a.) *Turizmus:* Azokban a majorokban, ahol jelen van a turizmus, nagy rá az esély, hogy növekvő népességgel találkozunk. Összesen 11 turisztikai hasznosítású majorunk volt az 50-

ből, ebből 8 növeli népességét: Tótvázsony-Cservölgypusztá, Pécsely-Klárapuszta, Porva-Páliháláspusztá, Pápakovácsi-Attyapuszta, Lesencefalu-Hosszúberek, Városlőd-Rudermajor, Hegyesd-Sátormapuszta és Csesznek-Gézházapuszta.

Gézházapuszta (17. kép) egykor gyönyörű Esterházy-birtok volt. A rendszerváltásig folyamatosan mentek tönkre a gazdasági- és lakóépületek, majd a rendszerváltás után magánkézbe került a terület és megkezdődött az épületek felújítása. Ma impozáns, régi korokat idéző gazdasági épületekkel találkozhatunk itt. A területen lovasturizmus figyelhető meg. Egykori vadászkastélya viszont továbbra is gondozatlanul áll az erdő közepén.

Forrás: saját felvétel

17. kép
Csesznek – Gézházapuszta

Az idegenforgalmi hasznosítású, ám fogyó lakosságú majorok közül a zirci külterületen fekvő Aklimajor érdemel elsősorban említést, hiszen a terület műemlékvédelem alatt áll (18. kép). Aklimajor korábban a bencések kezén volt, majd elzálogosították a zirci ciszterci apátságnak. A török időkben elpusztult. A majorság kiépítése a 17. század végén indulhatott meg. Az államosítás után a major és a kúria is termelőszövetkezeti tulajdonba került, s csak a rendszerváltás után került újra magánkézbe. Azóta folyamatos, aprólékos, gondos felújítás folyik. Nyaranta táboroztatással külföldről több száz cserkész érkezik, akik részt vesznek a majorsági épületek felújításában. A felkeresett majorok közül egyedülálló módon csak itt van helyi piac, az Akli Major Piac, amelyet szombatonként rendeznek és a környező falvak gazdáinak biotermékeiből válogathat az ide látogató.

Forrás: saját felvétel

18. kép
Zirc – Aklimajor

Az épületegyüttesben megtalálható a magtár, a kovácsműhely, a bodnärműhely, a pajta, az istálló, a füstös konyha, a kasznárház, a tiszttartói kúria és a kápolna is (19. kép).

Forrás: saját felvétel

19. kép
Zirc – Aklimajor kápolnája

b.) *Biogazdálkodás:* Biogazdaság kialakítása 3 majornál figyelhető meg. Két esetben (Aklimajor, Hajmápuszta, mindkettő fogó major) még csak kezdetleges formában van jelen, Hegyesd-Sátormapusztán (20. kép) azonban – elsősorban a jó megközelíthetőség, frekventáltabb fekvés következtében – már hosszú ideje foglalkoznak bio-állattartással, növénytermesztéssel. Termékeiket pedig a helyben megrendezett piacon értékesítik, ahol egyéb biomódszerrel készült termékek is megtalálhatóak. Sőt, évente országos „bionapot” is rendeznek (21. kép). A major népességszáma 25 éve emelkedik.

Forrás: www.groenevakantieids.nl és saját felvétel

20. kép
Hegyesd – Sátormapuszta

Forrás: <http://www.biokontroll.hu>

21. kép
II. Országos Bionap, Hegyesd – Sátormapuszta

7.1.3. Eredeti majorsági épületek jelenléte

A nagyarányú eredeti majorsági épülettel rendelkező majorok és a csökkenő népességszám között szoros korreláció áll fenn. Összesen 20 egykori uradalmi birtokon találunk autentikus épületeket vagy azok maradványait, s 17-ben évről évre kevesebben laknak. Ez annak köszönhető, hogy a régi – nem ritkán 150 éves – lakó- és gazdasági épületek között elenyésző mennyiségű van felújítva, többségük romos, vagy éppen hogy lakható állapotú. Ezért az alacsony státuszú társadalmi réteg telepszik itt meg, akiket sok esetben faluról vagy városról telepítenek ki. Ennek oka, hogy nem tudják fizetni a lakásbérletet, vagy annyira életveszélyes állapotú lakásban éltek, hogy a helyi önkormányzat, vagy a major tulajdonosa ingyen felajánlja nekik a lakást a majorban, több esetben azzal a kitétellel, hogy rendben tartják a lakást és környékét. Esetleg ahol állattartás jellemző, munkalehetőséget is kapnak (terepbejárás alkalmával nem egyszer találkoztunk ilyen esettel). A sok régi épülettel rendelkező majorok velejárója, hogy a közművesítés aránya nagyon alacsony, ez is népességtaszító hatású. A három, növekedő lakosságszámú majorban a szegények kiköltözése már megfordította a népesedési trendet: Olaszfalu-Felsőperén, Devecser-Székpusztán és Pápa-Hódoskamajorban évről-évre nő a romák száma. Az első kettőben arányuk még 50% alatti.

Azokban a majorokban, ahol az eredeti épületek aránya magas, sokkal inkább jellemző az állattartás. Ez alapvetően munkaerő-igényes ágazat, de visszajára is fordulhat a technika modernizációjával. Erre látunk példát Csót-Járóházán (22. kép) is, ahol a 2001-es népszámlálás 45 főt rögzített, de a 2011-es összeírás mindössze 10 főt. A nagymértékű fogyásnak elsőszámú oka az, hogy az itt dolgozó – és egyben itt is élő – emberek munkája feleslegessé vált a modern technika megvalósításával. (Helyi beszámoló alapján: *„A két istállóban lévő tehénállomány fejését 10-20 évvel ezelőtt 8 ember végezte, ma ez a munka 1 embert igényel, az új fejőberendezésnek köszönhetően.”*). Az 1880-as katonai felmérésen már jelölték Járóházát, amit az 1929-es topográfiai térképen már jól kiépített majorságként ábrázoltak. A gazdasági épületeken is találhatóak emléktáblák 1896-tól egészen 1912-ig. A második világháború után államosították az épületegyüttest, majd a Vörös Hajnal Termelőszövetkezet kezelésébe került. A rendszerváltás után az Agro Vanyola Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. tulajdona, s ez a cég végez itt termelő tevékenységet.

Forrás: saját felvétel

22. kép
Csót – Járóháza

7.1.4. Cigány etnikum jelenléte

A vizsgálatba bevont majorok közül nyolc olyat találtunk, ahol a cigányság magas arányban van jelen, ebből hét növelte is lélekszámát 2001 óta (Devecser-Székpusztá, Tapolca-Paptelep, Ajka-Pálmajor, Pápa-Hódoskamajor, Bakonyszücs-Huszárokölőpuszta, Olaszfalu-Felsőpereszta, Szentgál-Gombáspusztá).

Hódoskamajor szintisza cigány lakossággal rendelkező majorsági terület Pápa külterületén, s ahogy már említettük, épületei többségében autentikus majorsági épületek (=23. kép). Dinamikusan növekvő major (2001: 33 fő, 2011: 58 fő). A lakhatási körülmények rendkívül rosszak, amihez a lakóépületek elhanyagolt állapota, valamint a kb. 10 fő/lakás egyaránt hozzájárul.

Forrás: Google Earth

23. kép
Pápa – Hódoskamajor

Nagyarányú cigány népesség lakja a Devecserhez tartozó Sándormajort is, ennek ellenére csökkenő népességű (24. kép). (Igaz, lakónépességének száma mindössze két fővel csökkent tíz év alatt.) A mára csak lakófunkcióra korlátozódó majorban a legnagyobb problémát a munkalehetőség hiánya okozza, ez okozza a népességszám csökkenését. A szocializmus évtizedeiben baromfitelep volt a majorban, az itt lakókat teljes mértékben az foglalkoztatta. A közúttól a major nehézkesen, egy szűkös, rossz minőségű, kavicsos úton közelíthető meg.

Forrás: saját felvétel

24. kép
Devecser – Sándormajor

A csökkenő és növekvő népességű majorok összehasonlító elemzését összefoglalva az alábbi főbb megállapításokat tehetjük: a központi belterületektől való távolság nem befolyásolja számottevően a népesedési folyamatokat. Ugyanakkor a főútvonalak mellett vagy azok közelében fekvő egykori uradalmi birtokok zömében népességnövelők. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a tömegközlekedési hálózatokra való kapcsolódásuk kedvezőbb lenne a rosszabb közlekedés-földrajzi helyzetű, de relatíve nagy lakónépességet tömörítő majorokénál. A Balaton 20 km-es körzetén belül fekvő puszták jó eséllyel gyarapodnak népességszámukban, főleg azok, ahol valamilyen turisztikai szolgáltatás meg tudott telepedni. Az eredeti majorsági épületek magas aránya jó indikátora a fogyó népességű majoroknak: 85%-uk lakónépessége apadt 2001 és 2011 között. Viszont vannak közöttük olyanok is, ahol a leromlott ingatlanokba beköltöző, döntően cigány családok megfordítják a trendet és a majorok lakosságszáma növekedési pályára áll. Ahol pedig eleve magas a roma kisebbség aránya, az közel 90%-ban lakosaiban gyarapodó majort takar.

A legtöbb esetben egyetlen tényező jelenléte önmagában nem elegendő ahhoz, hogy gyarapodó majorsági területekről beszélhessük. Ehhez az esetek nagy részében több tényező együttes, kumulatív hatása szükséges. Ezek alapján válnak lehatárolhatóvá a növekvő népességű majorok különböző típusai.

7. 2. Növekvő népességű majorok tipizálása

A terepbejárás során felkeresett 25 Veszprém megyei, 2001 és 2011 között tényleges szaporodást felmutató majorok népességszáma széles skálán mozog (5. táblázat). Szigetpuszta és Székpuszta közelíti a száz főt, s mindketten dinamikusan gyarapodtak az utolsó két népszámlálási ciklus között. Rajtuk kívül még három volt uradalmi birtok területén élő helyi közösség lélekszáma haladja meg az 50-et: Hódoskamajor és Kiskovácspuszta még számottevően, Felsőperepuszta már csak alig gyarapodott tíz év alatt. A 2011-ben 20 és 40 fő közötti, vizsgálatba bevont puszták zömében lassan emelték népességszámukat, de az egyaránt 21-21 lakost számláló Sátormapuszta és Attyapuszta kivételt jelent: előbbi több mint másfélszeresére, utóbbi két és félszeresére nőtt. Az alacsony, tíz fő alatti majorsági területek jelentőségét az adja – s ezért döntöttünk a vizsgálatba vonásuk mellett –, hogy zömük – Paptelep, Halastópuszta, Imremajor, Remigpuszta – 2001-re elnéptelenedett, 2011-re azonban már újra lakott külterületekké váltak, Bántapuszta pedig hosszú évtizedeken át lakatlan volt, „újrafelfedezése” az ezredforduló utáni időszakra esik. Vagyis nem feltétlenül kell, hogy

végállomást jelentsen egy major életében az, amikor az utolsó lakos is elhagyja, akár sok-sok év után is újra birtokába veheti azt az ember.

5. táblázat
Veszprém megye felkeresett, növekvő népességű majorjai

Járás	Település	Major	Népesség 2001	Népesség 2011
Várpalotai	Ősi	Szigetpuszta	59	97
Devecseri	Devecser	Székpuszta	43	88
Zirci	Olaszfa	Felsőperepuszta	62	63
Pápai	Pápa	Hódoskamajor	33	58
Várpalotai	Berhida	Kiskovácsipuszta	38	52
Veszprémi	Szentgál	Gombáspuszta	35	37
Ajkai	Ajka	Pálmajor	34	35
Tapolcai	Szigliget	Ciframajor	25	30
Zirci	Porva	Pálihálás puszta	20	23
Tapolcai	Hegyess	Sátormapuszta	13	21
Pápai	Pápakovácsi	Attyapuszta	8	21
Veszprémi	Szentkirályszabadja	Meggyespuszta	17	21
Tapolcai	Lesencefa	Hosszúberek	5	18
Pápai	Bakonyszücs	Huszárokélpuszta	9	12
Veszprémi	Tótvázsony	Cservölgypuszta	6	11
Ajkai	Városlőd	Rudermajor	4	9
Tapolcai	Tapolca	Paptelep	0	8
Tapolcai	Tapolca	Halastópuszta	0	7
Zirci	Csesznek	Gézházapuszta	1	6
Sümegi	Sümege	Ilonamajor	5	6
Zirci	Csesznek	Imremajor	0	5
Balatonfüredi	Pécsely	Klárapuszta	4	5
Várpalotai	Várpalota	Bántapuszta	0	4
Pápai	Bakonyjókó	Remigpuszta	0	3
Balatonalmádi	Balatonfűzfő	Mámapuszta	2	3

Forrás: KSH, Népszámlálási kiadványok

Az empirikus kutatás során a 25 majorra – az előzetesen kigyűjtött statisztikai adatok, térképek elemzése és a helyben tapasztaltak alapján – megkíséreltük különböző szempontok alapján osztályozni. A figyelembe vett kategóriák természetesen nem kizárólagosak, elméletileg előfordulhat, hogy egy majorra akár valamennyi igaz legyen vagy akár egyetlen megállapítás se teljesüljön rá. Az alábbi hat tipizálási szempont alapján végeztük el a majorok besorolását:

1. eredeti majorsági épületek magas aránya: az eredeti majorsági épületek aránya legalább az 50%-ot eléri az épületállományon belül. Ennek megállapítása csak terepi szemlével volt lehetséges.

2. viszonylag magas népességszámú majorok: a 2011-es Népszámlálás adatai alapján a 30 főnél népesebb majorok csoportja.
3. népességüket dinamikusan növelő majorok: a 2001 és 2011 közötti népességnövekedés üteme legalább 50%-os, a major lélekszáma pedig minimum 10 fő. A kevesebb lakossal rendelkező majoroktól eltekintettünk, hiszen esetükben akár 1-2 fő beköltözése is azt sugallná, hogy arányaiban látványos növekedéssel állunk szemben.
4. magyarányú helyben élő roma lakosság: a lakónépesség legalább 50%-a roma. Ennek megállapítását helyben, szükség esetén a helyiek megkérdezésével végeztük el.
5. kedvező fekvésű major: főútvonaltól legfeljebb 1 km távolságra fekvő vagy a Balaton 20 km-es körzetében fekvő majorok csoportja. Beazonosításuk térképek, útvonaltervező programok felhasználásával történt.
6. turisztikailag (is) hasznosított major: a terepbejárás során helyi turisztikai szolgáltatást tapasztaltunk.

A 25 majorból 17-re (68%) legalább két megállapítás igaznak bizonyult. Két majornak (Hódoskamajor, Sátormapuszta) négy-négy, egy majornak (Székpuszta) pedig öt jellemző tulajdonsága is akadt. Ha kategóriánként nézzük: csupán négy gyarapodó pusztán magas az autentikus majorsági épületek aránya, nyolcban a lakosságszám meghaladja a 30 főt, hét növeli dinamikusan a népességét, s szintén hétben magyarányú roma kisebbség él, nyolcban foglalkoznak turizmussal. Nyilvánvaló azonban, hogy a sokasodó népességű majorok legjellemzőbb vonásának a kedvező földrajzi fekvés bizonyult: a 25-ből 20 (80%) major térbeli helyzete előnyösnek mondható (6. táblázat).

6. táblázat
A növekvő népességű majorok típusos besorolása

Majorok	Eredeti majorsági épületek nagy száma	Népes	Dina- mikusan növekvő	Nagyarányú cigány lakosság	Kedvező fekvés	Turizmus jelenléte
Attyapuszta			X			X
Bántapuszta					X	
Ciframajor		X			X	
Cservölgypuszta			X		X	X
Felsőperepuszta		X		X		
Gézházapuszta					X	X
Gombáspuszta		X		X	X	
Halastópuszta					X	
Hódoskamajor	X	X	X	X	X	
Hosszúberek			X		X	X
Huszárokölőpuszta				X		
Ilonamajor	X				X	
Imremajor					X	
Kiskovácsipuszta		X			X	
Klárapuszta					X	X
Mámapuszta					X	
Meggyespuszta					X	
Páliháláspuszta						X
Pálmajor		X		X		
Paptelep				X	X	
Remigpuszta					X	
Rudermajor					X	X
Sátormapuszta	X		X		X	X
Székpuszta	X	X	X	X	X	
Szigetpuszta		X	X		X	

Forrás: saját szerk.

Mindössze 8 olyan major van, amely egyetlen kategóriába sorolható be. A többi vizsgálati egységünk esetében a kép összetettebb, ugyanakkor kirajzolódnak bizonyos domináns kategóriák, amelyek mentén volt uradalmi birtokaink csoportosulnak, s azokon belül további alkategóriákat képeznek. Ezek a már említett földrajzi fekvés mellett a turizmus és a magas arányú cigány etnikum jelenléte. E három főkategória alapján valamennyi majorunk besorolhatóvá válik.

A legnagyobb elemszámú kedvező fekvésű majorok csoportján belül mindössze hat olyan fordul elő, amely más kategóriába nem tartozik (Meggyespuszta, Bántapuszta, Halastópuszta,

Imremajor, Remigpuszta és Mámapusztá). Tőlük eltekintve számos tulajdonság együttes előfordulásának lehetünk szemtanúi (2. ábra).

2. ábra.
Kedvező fekvésű majorok és az ehhez kapcsolódó alkategóriák

A kedvező fekvés mellé Páptelep esetében nagyarányú cigány lakosság, Ilonamajor esetében pedig eredeti majorsági morfológia párosul. Majorsági épületek láthatók még a romák által lakott, gyorsan növekedő Székpusztán és Hódoskamajorban is. Ciframajor és Kiskovácspuszta Balaton-közeli fekvése mellett népesnek is számít, a 8-as főút melletti Gombáspusztá pedig 37 lakosa szinte teljesen roma származású. Érdekesség, hogy döntő hányaduk idősebb, ötven év feletti, így tíz esztendő alatt csak két fővel gyarapodott. A lakosságszám látványos emelkedése a Balaton melletti Cservölgypusztánál és Hosszúbereknél az idegenforgalom számlájára írható, Sátormapusztán ráadásul mindez együtt jár eredeti majorsági épületek meglétével is (2. ábra, 3. ábra). Páliháláspusztá jó példa arra, hogy turisztikai funkció úgy is kiépülhet külterületen, hogy lényegében annak fekvése nem kedvező (3. ábra). A Hunor Lovasiskola mégis vonzó a látogatók számára nem csak szolgáltatásai miatt (a lovaglás mellett wellness, szálláshely, gyerektáboroztatás), hanem annak a természeti környezetnek is köszönhetően, ami körülveszi: Páliháláspusztá gyönyörű erdős-hegyes területen fekszik (24. kép).

Forrás: www.panoramio.com

24. kép
Porva – Pálháláspuszta fekvése

Megközelíteni azonban még személygépkocsival is meglehetősen problémás feladat. A vállalkozást üzemeltetők teszik ki a helyi lakosság nagy részét, mellettük még néhány idősebb ember él a puszta területén. Ezért, illetve a szolgáltatás jellege és a környezet állapotának megőrzése miatt nem feltételezhető, hogy a közeljövőben erőteljes népességnövekedés bontakozna itt ki.

3. ábra
Turizmus funkcióval rendelkező majorok és az ehhez kapcsolódó alkategóriák

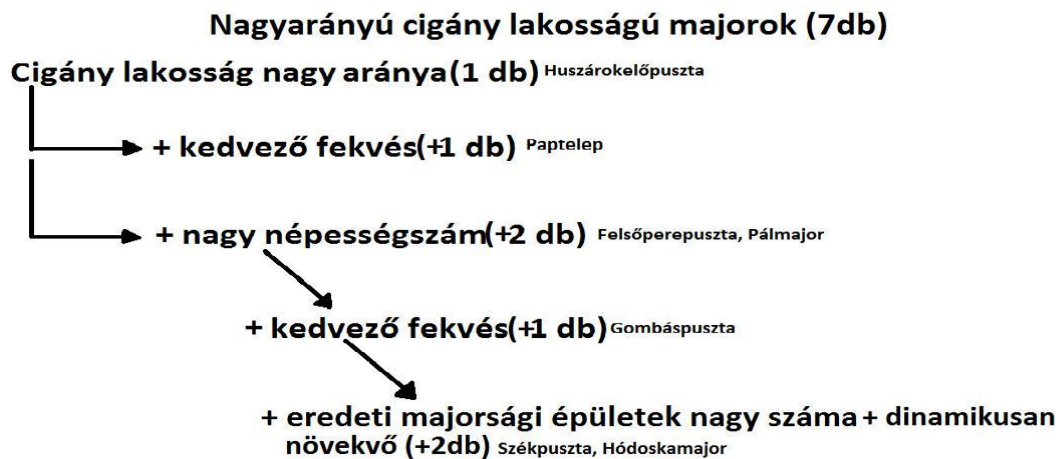
A jelenleg még alacsonyabb lélekszámú, de relatíve gyorsan gyarapodó Cservölgypusztán és Hosszúberekben szálláshelyek vehetők igénybe, kihasználva a Balaton közelségét, s annak tömegturizmusát. Cservölgypusztán a rendszerváltozás előtt üdülőként működő épületet 1992-ben megvásárolták, a tulajdonos a meglévő ingatlan mellé egy hasonló stílusú kastélyszállót építtetett étteremmel és tenispályákkal (25. kép)

Forrás: Virág Zsolt 2012

25. kép
Kastélyszálló Tótvázsony – Cservölgypusztán

A hét, döntően cigányok által lakott egykor uradalmi birtokként működő külterületből öt 30 főnél már napjainkban is népesebb, három esetben – Gombáspusztá, Hódoskamajor és Székpusztá – ez kedvező fekvéssel is párosul (4. ábra).

4. ábra

Nagyarányú roma népességgel rendelkező majorok és az ehhez kapcsolódó alkategóriák

Közülük a legnépesebb Felsőperepuszta, ahol még néhány eredeti majorsági épület áll. A cigánycsaládok az egykori cselédlakásokban élnek, azokat bérlik a tulajdonostól (26. kép)

Forrás: saját felvétel

26. kép

Cigányok által lakott cselédlakások Olaszfalu-Felsőperepusztán

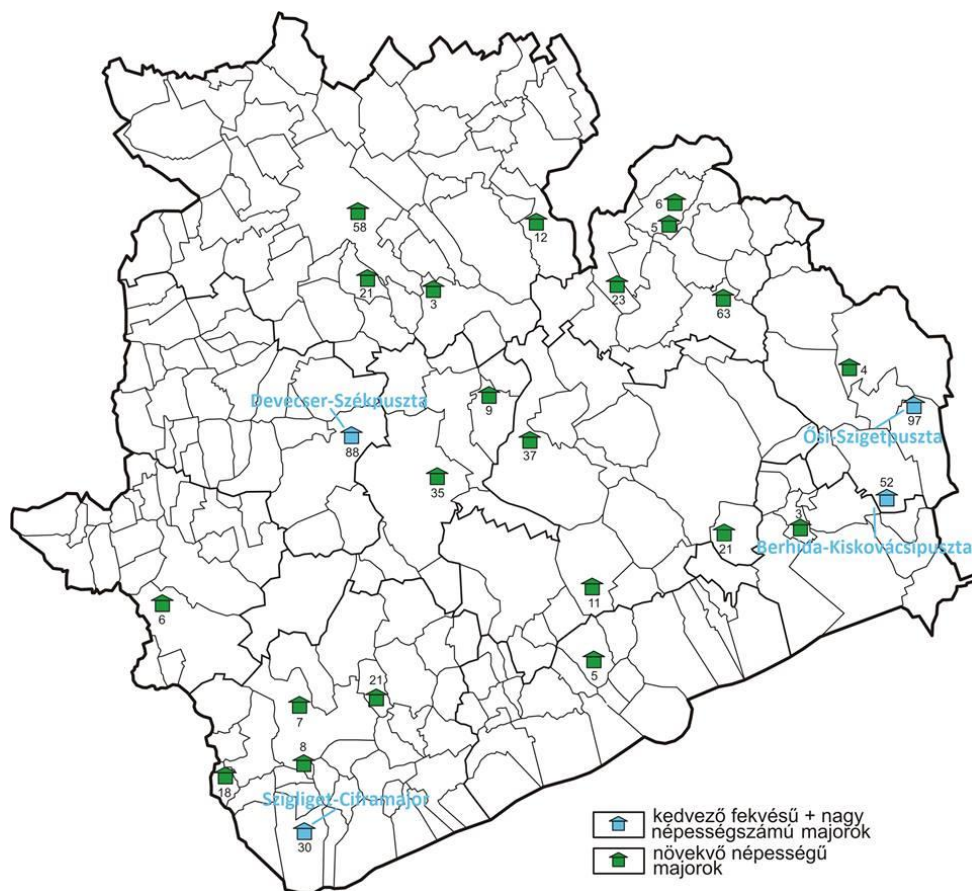
Az ábrák arról tanúskodnak, hogy a három fő rendezési elv – földrajzi fekvés, turisztikai hasznosítás és roma lakosság magas aránya – alapján, illetve azokon belül, további jellemzők

szerint csoportosuló majorok meglehetősen bonyolult szisztémát alkotnak. Az egyes főkategóriák összevonásával azonban egyrészt átláthatóbbá válnak az egyes típusok, másrészt a növekedő majorsági területeink nagy részét átfogó, több meghatározó jellemzővel rendelkező típusok különíthetők el, amelyek a jövőben a potenciálisan gyarapodó népességűvé váló puszták számára – nem feltétlenül előnyös – kritériumként megfogalmazódhatnak. Az önmagukban legtöbb majort magukban foglaló főkategóriák különböző kombinációival a Veszprém megyei, lakónépességük számában gyarapodó majorok alábbi típusait különböztethetjük meg:

1. kedvező fekvésű, nagy népességszámú majorok
2. kedvező fekvésű majorok turizmus funkcióval
3. nagy népességszámú, lakónépességében cigány többségű majorok

7.2.1. Kedvező fekvésű, nagy népességszámú majorok

Devecser – Székpusztá kivételével a megye déli részén fekvő majorok tartoznak ide (5. ábra).

5. ábra
Kedvező fekvésű, nagy népességű majorok Veszprém megyében

A Balatonhoz való közelség ellenére azonban turizmussal egyik területen sem foglalkoznak. Székpusztá és Szigetpusztá a vizsgálatba bevont 25 major közül a legnépesebbnek számítanak, míg Ciframajor lakóinak száma éppen eléri a 30 főt.

A 8-as főút mellett fekvő Székpusztá 1970-től 2001-ig folyamatosan fogyott, az ezredforduló után állt növekedési pályára az elsősorban Devecserről kiköltöző cigányok révén. Azóta dinamikusan gyarapodó lakosságszám jellemzi. Igazi, klasszikus majornak számít, eredeti uradalmi épületekkel, kompaktságával, zártságával. Ciframajor esetében hasonló trend bontakozik ki a népességváltozás tekintetében: 2001-ig fogyás, majd pedig növekedési pályára állás, azzal a különbséggel, hogy mindez alacsonyabb népességszámok mellett, s cigányság jelenléte nélkül zajlik le. Ha külterületek esetében beszélhetünk kedvező fekvésről, akkor Ciframajor rá a legjobb példa. Szigliget központi belterületétől mindössze 0,9 km-re fekszik, a 71-es főút halad el mellette és látótávolságon belül van a Balaton-part. Buszmegállója van, ami a helyben üzemelő Paprika Vendéglőnek is fontos. Agrár- és ipari funkció is kiépült (27. kép).

Forrás: saját felvétel

27. kép

Bútorüzem Szigliget – Ciframajor volt termelészövetkezeti istállójában

Kiskovácsipusztá is 2001 óta gyarapodik. a helyi lakosság elsősorban mezőgazdaságból él. Szép majorsági épületei vannak, leromlott állapotú cselédházai lakottak. Szigetpusztá 1980-ra

elnéptelenedett, 1990-ben viszont a népszámlálás már lakottként kezeli. Azóta is növeli lakóinak számát. Ősi község egyéb belterületeként nyilvántartott egykori uradalmi birtok, amely napjainkban szuburbanizálódik, köszönhetően a Várpalotáról való kiköltözésnek. Több új építésű családi ház található meg Szigetpusztán, jelezve a dinamikus növekedést, fejlődést (28. kép).

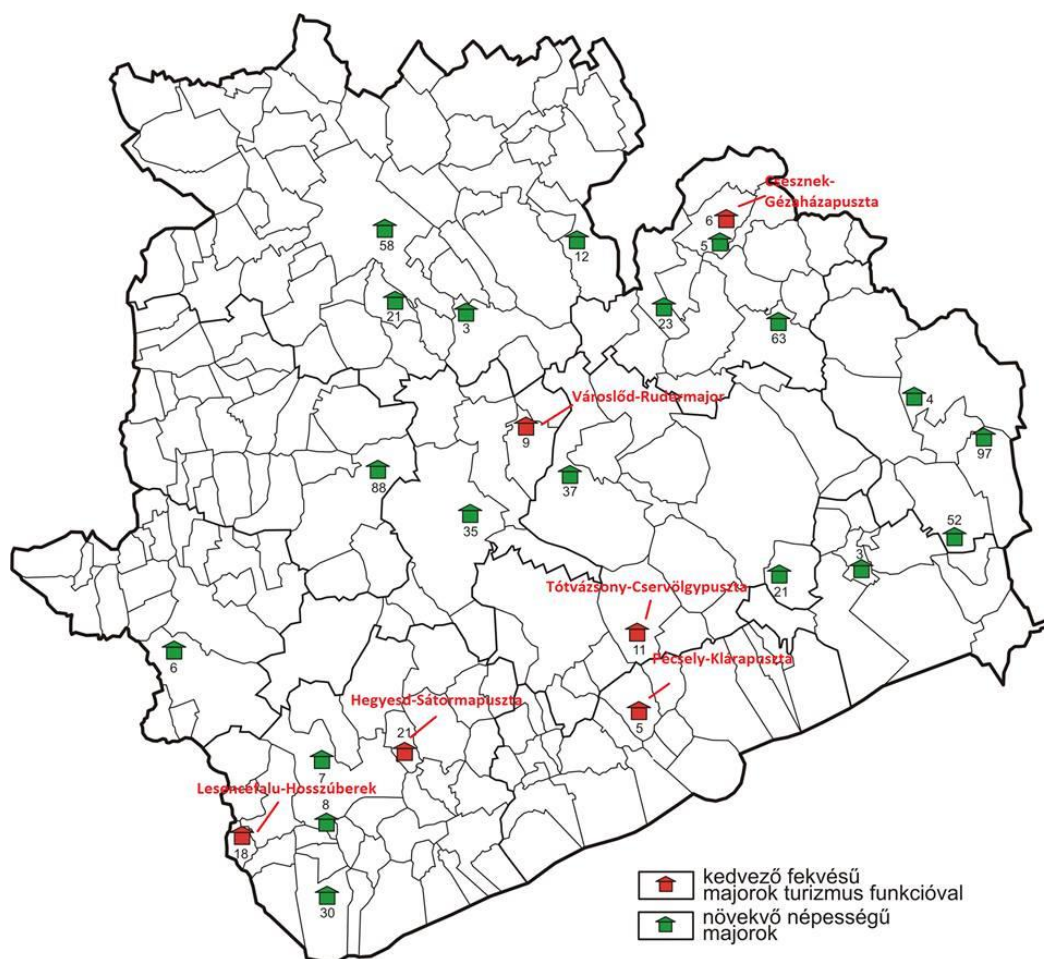
Forrás: saját felvétel

28. kép
Új építésű családi házak Ősi – Szigetpusztán

Jelenleg lakó-és agrárfunkcióval rendelkezik. A gazdasági tevékenység a néhány megmaradt majorsági épület falai között zajlik.

7.2.2. Kedvező fekvésű majorok turizmus funkcióval

Kedvező fekvésű, turizmussal foglalkozó pusztáink közül négy fekszik a Balaton közelében (Hosszúberek, Sátormapuszta, Klárapuszta és Cservölgypuszta), kettő pedig északabbra: Cservölgypuszta a Balaton-felvidék egyik legszebb medencéjében, a Vázsonyi-medence keleti felében, Gézaházapuszta pedig a megyehatár közelében, a Bakonyban (6. ábra).

6. ábra
Kedvező fekvésű majorok turizmus funkcióval Veszprém megyében

Alacsony népességszám jellemzi őket. Sátormapuszta közülük a legnépesebb a maga 21 főjével. Ezt követi Hosszúberek 18 lakossal, majd pedig Cservölgypuszta 11-gyel. A több majorsági terület lélekszáma 10 fő alatti. Az 1970-től eltelt időszak alatt zömében legalább egyszer teljesen elnéptelenedtek. Gézházapuszta és Cservölgypuszta 1990-ben, Hosszúberek mind az 1980-as, mind az 1990-es adatok szerint lakatlan, Klárapuszta pedig 1970-ben és 1980-ban is „üres” volt. Sátormapuszta és Rudermajor esetében is az 1990-es év volt a fordulópont, bár teljesen ki nem ürültek ekkor sem (mindkettőben 4-4 fő élt a rendszerváltozás idején). Nyilvánvaló, hogy esetükben a szocializmus megszűnése, a terület, illetve az épületállomány privatizálása jelentette a mentsvázat. Ezt követően épülhetett ki vagy – Cservölgypusztán – válhatott igényesebbé, sajátos szolgáltatásokkal és igényeknek megfelelő vendéglátás, szállásadás és elsősorban lovasturizmus. Az elnéptelenedési folyamat ugyanis nem csak lakónépesség csökkenésével járt, hanem a lakóépületek megsemmisülésével, vagy fizikai állapotuk erőteljes hanyatlásával is. Ez történt például

Gézházapusztával és Cservölgypusztával is, ahol a rekonstrukciós munkálatok, új épületek emelése az 1990-es években indulhatott meg.

Ahogy arról már korábban említést tettünk, Hegyesd-Sátormapusztán azonban – elsősorban a jó megközelíthetőség, frekventáltabb fekvés következtében – már hosszú ideje foglalkoznak bio-állattartással, növénytermesztéssel. Termékeiket pedig a helyben megrendezett piacon értékesítik, ahol egyéb biomódszerrel készült termékek is megtalálhatóak. Hosszúberek Lesencefalu külterületén fekszik, 1,5 km-re a központi belterülettől. Eredeti majorsági épületek nincsenek, új építésű második otthonai viszont igen. Aki csendre, békére, jó levegőre vágyik, s esetleg innen lejárni a Balatonra, szálláshelyet is talál magának. Rudermajor kilencfős major Városlőd külterületén. A terület jelenlegi tulajdonosa szerint a lakónépesség mindig az állatállomány nagyságának a függvénye volt, az itt élők ugyanis mindig a majorban dolgoztak. Ez jelenleg is így: mind a kilenc felnőtt lakos helyben foglalkoztatott. Eredeti majorsági épületei közül csak az istálló maradt fenn, a többi ingatlan a szocializmus évtizedeiben épült. Buszmegállóval rendelkezik. A turisztikai szolgáltatást szálláshely, új építésű vendégház biztosítja, amit leginkább a környéken tartózkodó vendégvadászok vesznek igénybe (29. kép).

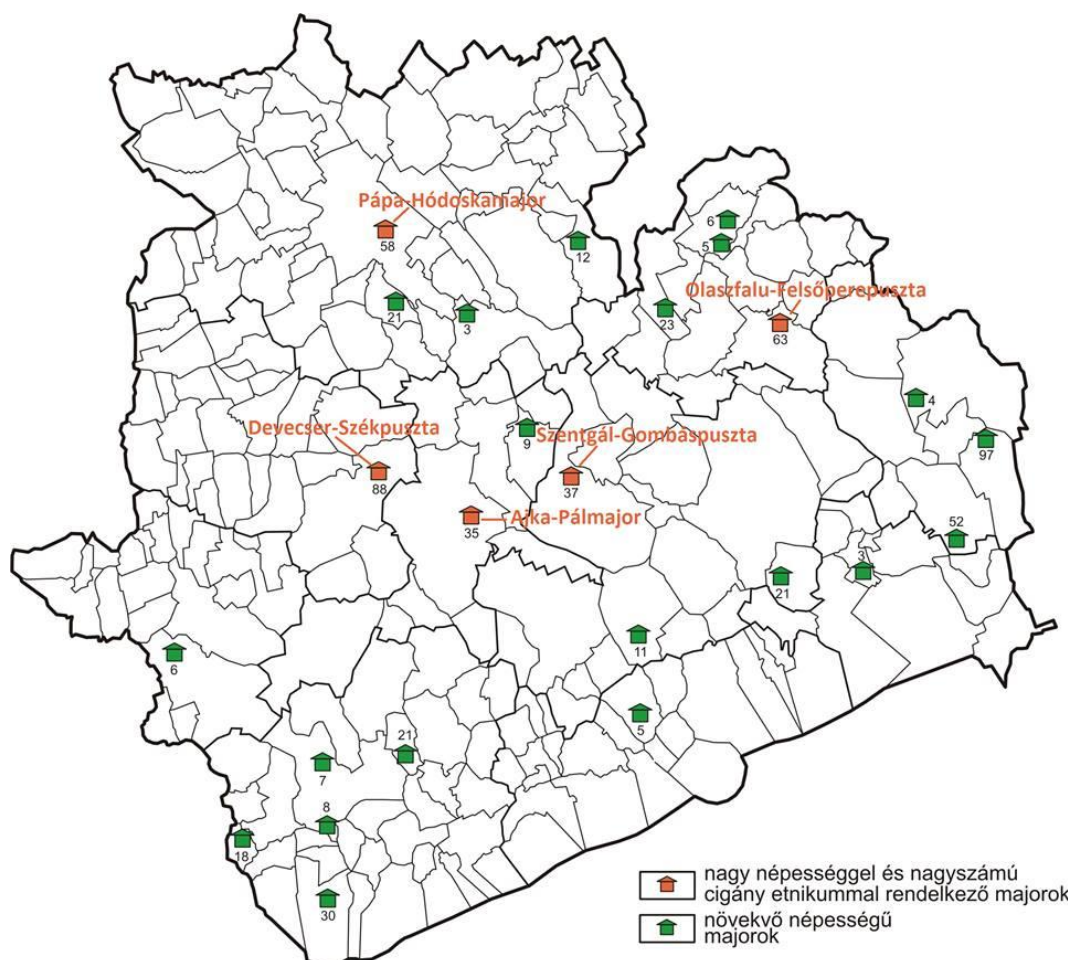

Forrás: saját felvétel

29. kép
Városlőd – Rudermajor vendégháza

7.2.3. Nagy népességszámú, lakónépességében cigány többségű majorok

Olyan, legalább 50%-ban cigányok által lakott puszták alkotják ezt a típust, amelyek 2011-ben már relatíve a nagy népességű majorok közé tartoztak. A megye centrális elhelyezkedésű járásaiban fordulnak elő (7. ábra). Legkisebbek közülük Pálmajor (35 fő) és Gombáspuszta, s nem is jellemző rájuk a dinamikus növekedés. Az Ajka egyik külterületi lakott helyét jelentő, rossz lakhatási körülményekkel rendelkező Pálmajor (30. kép) az 1970-es évek óta tartja 30 fő körüli lakosságszámát, Gombáspuszta pedig az elmúlt 40 évben lassan, de folyamatosan gyarapodott. A 8-as főút mellett fekszik, a munkaképes korú férfiak helyben dolgoznak: egy egyszerűbb fém alkatrészeket gyártó cég működik az egykori gabonátárolóban.

7. ábra

Nagy népességszámú, lakónépességében cigány többségű majorok Veszprém megyében

Forrás: saját felvétel

30. kép

Romos, lakott cselédház Ajka – Pálmajorban

Felsőperepuszta ugyan jóval népesebb Pálmajornál és Gombáspusztánál (2011: 63 lakos), ám kedvezőtlen fekvése miatt (megyehatár közelsége, hegyvidéki fekvés, a járás egyetlen városától, Zircről való nagy távolság, rosszul járható utakon közelíthető meg) népességszáma alig nő. Funkciói alapján mégis az egyik legszínesebb egykori major, ugyanis a lakó- és agrárfunkción kívül megjelenik az ipari, valamint a szociális funkció. Előbbi káposztasavanyító üzem formájában, ami az egykori „birkahodályban” működik, utóbbi pedig szociális otthonként a néhány évtizeddel ezelőtt még tiszti lakként funkcionáló épületben. Mint minden ebbe a típusba tartozó majornak, neki is van buszmegállója, amin naponta érkezik a munkaerő, de kiköltöző kevés, ebből a szempontból nem vonzó. Eredeti majorsági épületei zömében megvannak, egy részük felújítva, más részük eredeti állapotukban meghagyva. Ugyanakkor új építésű családi házat is találunk a területen a huzamosabb ideje helyben élők beruházásainak eredményeként. Hódoskamajorban szintén állnak majorépületek, fekvése főút melletti, s így népszerű kiköltözési célpont a romák körében, aminek következtében gyorsan emelkedik lakóinak száma, annak ellenére, hogy a lakhatási körülmények itt is nagyon rosszak, átlagosan tíz fő jut egy, leromlott állapotú egykori cselédlakásra.

8. Összegzés

Veszprém megye a Dunántúl egyik legtöbb majorral rendelkező megyéje. Az országos trendeknek megfelelően e sajátos morfológiai jegyekkel, épületállománnyal és egyedi történeti fejlődéssel rendelkező, túlnyomórészt a városok és községek külterületén elhelyezkedő átmeneti településformák második világháború után bekövetkezett hanyatlása itt is jól nyomon követhető. 1910 és 2011 között Veszprémben a majorok száma 65%-kal, népességszáma 85%-kal csökkent. Ugyanakkor vannak olyan egykori puszták, amelyek az utolsó két népszámlálási ciklus közötti időszakban növelték lakónépességük számát, közülük nem egy újranépesedett.

Dolgozatunkban elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy melyek azok a társadalmi-gazdasági folyamatok, amelyek növekedési pályára állítják majorsági területeinket, s ezek alapján azok milyen főbb típusokba sorolhatók be. Kérdéseink megválaszolásához ötven majorból álló állítottunk össze. 25 olyan egykori uradalmi birtokot, amely 2001 óta népességszámában gyarapodott, és 25 olyat, amely ugyanezen időintervallum alatt fogyott. Terepbejárás keretében valamennyit felkerestük, s egy előre elkészített funkciókatalógus felhasználásával főbb jellemvonásaikat (épületállomány, gazdasági funkció, etnikai és korösszetétel, megközelíthetőség stb.) rögzítettük. Az adatok, információk feldolgozása után egyrészt összehasonlítottuk a növekvő és a csökkenő majorok közötti főbb különbségeket, másrészt pedig a növekvő majorokra koncentrálnak, meghatároztuk azok főbb típusait.

A növekvő lakónépességű majorokra alapvetően jellemző a kedvezőbb közlekedés-földrajzi helyzet és a Balaton közeli fekvés. Ugyanakkor a csökkenő majorokkal szemben nem jelent előnyt számukra a nagyobb várostól vagy az adott központi belterülettől való távolság. Bővülő lélekszámú pusztáink gazdasági funkcióikban (elsősorban turizmus) gazdagabbak, eredeti majorsági épületekben viszont szegényebbek apadó lélekszámú társaiknál. A legdinamikusabban gyarapodó, s egyben legnépesebb területek egyre több roma lakosnak adnak otthont, ezért e majorok feltehetően a jövőben is népességnövelők maradnak.

A legtöbb esetben egy-egy pozitív tényező jelenléte önmagában még nem elegendő ahhoz, hogy a kedvezőtlen népesedési trendeket megváltoztassa. Több tényező együttes előfordulására, egymást erősítő hatására van szükség. Ezek közül a legfontosabbak a földrajzi fekvés, a turisztikai hasznosítás és a roma lakosság magas aránya. E három fő rendezési elv alapján a legtöbb gyarapodó volt allódium besorolható, s az egyes kategóriákon belül változatos alkategóriákat hozhatnak létre, attól függően, hogy induló népességszámuk relatíve

magas-e, a népességnövekedés üteme kellően dinamikus-e, valamint hogy eredeti majorsági épületekkel rendelkeznek-e, s ha igen, milyen arányban. Mindezek alapján a 25 Veszprém megyei növekvő népességű major három fő típusba sorolható be: Kedvező fekvésű és nagy népességszámú majorok csoportja, kedvező fekvésű majorok turizmus funkcióval és nagy népességszámú, lakónépességében cigány többségű majorok csoportja.

Összességében úgy véljük tehát, elsősorban azoknak a majoroknak van esélye megmenekülni az elnéptelenedéstől, sőt, növekedési pályára állnia, amelyek főközlekedési útvonalak közelében vagy a Balaton 20 km-es körzetében helyezkednek el, közvetlenül tudnak kapcsolódni tömegközlekedési hálózatokhoz, a lakófunkción kívül egyéb, gazdasági jellegű helyi munkalehetőséggel is rendelkeznek. E feltételek közül jobb, ha minél több teljesül, de természetesen akár egyetlen társadalmi sajátosság, folyamat jelenléte is elegendő lehet. Erre példa az egyre több, mind magasabb roma lakosságú major megjelenése, amely az esetek egy részében a depriváció térbeli megnyilvánulás formája azzal, hogy a kiköltöző szegény családok a lerobbant állapotú, eredeti majorsági épületeket, mindenekelőtt a cselédházakat, -lakásokat foglalják el és hasznosítják, másrészt azonban van példa arra is, hogy a helyi cigány közösség dolgozik és gazdálkodik lakókörnyezetében, biztosítva önmaga számára a megélhetést. Nincs tehát egyetlen út, egyetlen igazság. A majorok megújulása, újránépesedése, gyarapodása sokféle módon lezajlódhat. Van út, amely társadalmi-gazdasági szempontból előnyösebb, s van, amely inkább hátrányosabbnak mondható.

9. IRODALOM

- BAJMÓCY P. – PÓCSI G. (2008): Somogy megyei majorságok településfejlesztési problémái II. Terület- és vidékfejlesztési konferencia, Kaposvár, pp. 208-228.
- BAJMÓCY P. – BALOGH A. (2012): Egykori majorok tipizálási kísérlete Vas megyei példák. In: Földrajzi Közlemények, 136. évf. 2. pp. 165–181.
- BALOGH A. – BAJMÓCY P. (2011): Majorok a Nyugat-Dunántúlon. 2011, Savaria University Press, Szombathely, 126p.
- BALOGH A. – CSAPÓ T. (2013): Manors and scattered farms: special settlement forms of outskirt areas in Hungary. In: Revija za geografijo – Journal for Geography, 8-2, 2013, pp. 81-94.
- BELÉNYESY M. (1962): Az uradalmi cselédek és béresek életére vonatkozó történeti kutatások fontossága. In: Ethnographia, 73/1-4, pp. 140-141.
- BELUSZKY P. (2003): Magyarország településföldrajza, Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 568p.
- BELUSZKY P. (2005): Magyarország történeti földrajza. I. kötet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 462p.
- BEREND T. I. – RÁNKI GY. (1976): Közép-Kelet Európa gazdasági fejlődése a 19-20. században. Gondolat Kiadó, Budapest, 704p.
- FRISNYÁK S. (1990): Magyarország történeti földrajza. Tankönyvkiadó, Budapest, 213p.
- GAÁL K. (1985): Kire marad a kisködmön? : Adatok a burgenlandi uradalmi béresek elbeszélő kultúrájához. Vas Megyei Múzeumi Igazgatóság, Szombathely, 416p.
- HERBER A. – MARTOS I. – MOSS L. – TISZA L. (2002): Történelem 3. 100-tól 1500-ig. Reáltanoda Alapítvány, Budapest, 344p.
- ILLYÉS GY. (1936): Puszták népe. Reprint, 2003, Osiris Kiadó, Budapest, 294p.
- IVÁNYI T. (2011): Majorok népe – Puszták népe. In: Szín, 16. évf. pp. 42-50.
- KARDOS L. (1955): Jegyzetek a volt uradalmi cselédség kultúrájának és életmódjának alakulásáról (Szentgyörgypusztá). — Notes on the Formation of the Culture and Manner of Life among the Former Agricultural 'Servants' (Szentgyörgypusztá) In: Ethnographia, 66/1-4.
- KRISTÓ GY. – BARTA J. – GERGELY J. (2002): Magyarország története előidőktől 2000-ig. Pannonica Kiadó, Budapest, 687p.

- KNÉZY J. (1971): Útmutató a település, népi építkezés és a népi lakáskultúra kutatásához. Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 29p.
- KNÉZY J. (1988-89): Gazdasági változások és a somogyi parasztság gazdálkodásának alakulása (1850-1890). In: A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei, pp. 555-580.
- KNÉZY J. (2009): Számadások múltról és jelenről: tanulmányok a mezőgazdasági népesség életmódjának változásairól (18-20. század). Somogy Megyei Közgyűlés, Kaposvár, 155p.
- KOVÁCS E. SZERK. (1979): Magyarország története 6/1, 6/2. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KOZÁRI M. (1999): Adatok az uradalmi majorok életéhez (Somogy megye, 1930-40-es évek). In: Ethnographia, 110/1, pp. 91-96.
- MAKKAI L. (1957): Paraszti és majorsági mezőgazdasági termelés a XVII. században. Mezőgazdasági Kiadó, Gödöllő, 31p.
- MAKSAY F. (1958): Parasztság és majorgazdálkodás a XVI. századi Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 116p.
- MENDÖL T. (1963): Általános településföldrajz. Akadémiai Kiadó, Budapest, 568p.
- ORTUTAY GY. SZERK. (1977): Magyar Néprajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 4596p.
- PÓCSI G. – BAJMÓCY P. – JÓZSA K. (2008): A majorságok településföldrajzi fejlődése és jelenlegi differenciálódása Somogy megye példáján In: Szabó V. – Orosz Z. – Nagy R. – Fazekas I. (szerk.): IV. Magyar Földrajzi Konferencia, Debrecen, 2008. pp. 322-327.
- Pusztainé M. I. (1982): Uradalmi cselédek Békés megyében. Békés Megyei Tanács, Békéscsaba, 191p.
- VIRÁG ZS. (2012): Magyar Kastélylexikon – Veszprém megye kastélyai és kúriái. Fo-Rom Invest Kft, Budapest, 538p.

Egyéb források:

A helyi lakosok beszámolói.

A keszthelyi Georgikon Majormúzeum információközlő táblái.

A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára, 1907. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Pesti Könyvnyomda Rt, Budapest, 1907.

Magyar Statisztikai Közlemények 42. kötet. A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi Népszámlálása. Első rész. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912.

Internetes források:

www.mezogazdasagimuzeum.hu

[http://www.kulsovat.hu/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=6:banhalm
apuszta&Itemid=8](http://www.kulsovat.hu/index.php?option=com_phocagallery&view=category&id=6:banhalm
apuszta&Itemid=8)

<http://honorlovas.hu/>

[http://www.csikos-lovasudvar.hu/magyar/Csikos-lovasudvar-Pecsely-Balatonfured-
index_magy.html](http://www.csikos-lovasudvar.hu/magyar/Csikos-lovasudvar-Pecsely-Balatonfured-
index_magy.html)

<http://static.panoramio.com/photos/large/36327800.jpg>

<http://www.karmelitarend.hu/attyapuszta-karmelita-rendhaz-marton-marcell-lelkisegi-kozpont>

[http://kep.cdn.index.hu/1/0/493/4938/49383/4938306_47db76668c2572ad5ee183ed03411190
_wm.jpg](http://kep.cdn.index.hu/1/0/493/4938/49383/4938306_47db76668c2572ad5ee183ed03411190
_wm.jpg)

http://www.groenevakantiegids.nl/site/assets/accoms/HU-8296-1731_s1.jpg

http://www.biokontroll.hu/cms/images/stories/Biokultura/2008/hegyesd_02.jpg